

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL
Majandusteaduskond
Rahvusvaheliste suhete instituut
Rahvusvaheliste suhete ja politoloogia õppetool

Maarja-Karoline Kiik-Miley

**EUROOPA LIIDU JA AMEERIKA ÜHENDRIIKIDE
VABAKAUBANDUSLEPINGU MÕJU EUROOPA LIIDU JA
EESTI MAJANDUSELE**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Ivar Raig, PhD

Tallinn 2015

Olen koostanud töö iseseisvalt.

Töö koostamisel kasutatud teiste autorite kõikidele töödele, olulistele seisukohtadele ja andmetele on viidatud.

Maarja-Karoline Kiik-Miley.....

(allkiri, kuupäev)

Üliõpilase kood: 096079

Üliõpilase e-posti aadress: maarja.kiik@gmail.com

Juhendaja professor Ivar Raig:

Töö vastab bakalaureusetööle esitatud nõuetele

.....

(allkiri, kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees:

Lubatud kaitsmisele

.....

(ametikoht, nimi, allkiri, kuupäev)

SISUKORD

ABSTRAKT	5
SISSEJUHATUS	6
1. RAHVUSVAHELISE KAUBANDUSE TEOREETILISED JA ÕIGUSLIKUD ALUSED .	8
1.1. Rahvusvahelise kaubanduse teoreetilised alused	8
1.1.1. Rahvusvahelise kaubandusteooria teke ja areng	8
1.1.2. Rahvusvahelise kaubanduse eelised	10
1.2. Rahvusvahelise kaubanduse õiguslikud alused	11
1.2.1. Üldine Tolli- ja Kaubanduskokkulepe (GATT)	12
1.2.2. Maailma Kaubandusorganisatsioon (WTO).....	13
1.2.3. Rahvusvahelised kaubanduslepingud	14
2. EUROOPA LIIDU JA AMEERIKA ÜHENDRIIKIDE KAUBANDUSSUHTED	18
2.1 Euroopa Liidu ja Ameerika Ühendriikide kaubandussuhete ajalooline areng	18
2.2. Euroopa Liidu ja Ameerika Ühendriikide kaubanduslääbirääkimised.....	19
2.3. Euroopa Liidu ja Ameerika Ühendriikide kaubavahetuse mahud.....	21
2.4. Eesti ja Ameerika Ühendriikide kaubandussuhete areng	23
2.5. Eesti ja Ameerika Ühendriikide kaubavahetuse mahud	25
2.4.1. Eesti ja Ameerika Ühendriikide kaubavahetuse mahud enne Eesti liitumist Euroopa Liiduga.....	25
2.4.2. Eesti ja Ameerika Ühendriikide kaubavahetuse mahud pärast Eesti liitumist Euroopa Liiduga.....	28
3. EUROOPA LIIDU JA AMEERIKA ÜHENDRIIKIDE VABAKAUBANDUSLEPING (TTIP) JA SELLE MÕJUD MAJANDUSELE.....	32
3.1. Euroopa Liidu ja Ameerika Ühendriikide vabakaubanduslepingu teke ja areng	33
3.2. Euroopa Liidu ja Ameerika Ühendriikide vabakaubanduslepingu struktuurielemendid ja läbirääkimisvoorud	34

3.3. Euroopa Liidu ja Ameerika Ühendriikide vabakaubanduslepingu prognoositav mõju	36
3.3.1. Euroopa Liidu ja Ameerika Ühendriikide vabakaubanduslepingu prognoositav mõju Ameerika Ühendriikide ning maailmamajandusele	36
3.3.2. Euroopa Liidu ja Ameerika Ühendriikide vabakaubanduslepingu prognoositav mõju Euroopa Liidu majandusele	39
3.3.3. Euroopa Liidu ja Ameerika Ühendriikide vabakaubanduslepingu prognoositav mõju Eestile	43
KOKKUVÕTE	46
VIIDATUD ALLIKAD	48
SUMMARY	53
LISAD	55
Lisa 1. Ifo Majandusuuringute Instituudi (2013) mõju-uuring.....	55
Lisa 2. Bertelsmanni (2013) mõju-uuring	57
Lisa 3. Euroopa Välissuhete Nõukogu (ECFR) TTIP-i potentsiaalse mõju indeks (2015).....	59
Lisa 4. Bertelsmann Stiftungi (2013) mõju-uuring	60
Lisa 5. CEPII (2013) mõju-uuring.....	62

ABSTRAKT

Käesolev bakalaureusetöö on kirjutatud teemal „Euroopa Liidu ja Ameerika Ühendriikide vabakaubanduslepingu eeldatav mõju Euroopa Liidu ja Eesti majandusele“. Teema aktuaalsus seisneb selles, et kui Euroopa Liit ja USA sõlmiks üksteisega vabakaubanduslepingu, suureneks Euroopa Liidu ja USA väliskaubandusmahud ning võimalused majanduskasvuks. Samuti tekiks maailma suurim vabakaubandustsoon, mis mõjutaks kogu maailmamajandust.

Bakalaureusetöö eesmärk on vaadelda erinevaid rahvusvahelisi teadusuuringuid- ning prognoose, mille põhjal oleks võimalik ennustada Euroopa Liidu ja USA vabakaubanduslepingu eeldatavat mõju nii maailmamajandusele, USA-le, Euroopa Liidule kui ka Eestile. Samuti on töö eesmärk selgitada välja, mida võib suuremastaabiline vabakaubandusleping Euroopa Liidule ja sealhulgas Eestile kaasa tuua.

Enamikust uuringutest selgus, et vabakaubanduslepingu sõlmimisest võidaks nii USA kui ka kõik Euroopa Liidu 28 liikmesriiki. Hinnates potentsiaalset kasu riikide lõikes eraldi, võidaks vabakaubanduslepingut enim USA. Vabakaubandustsoonist välja jäävatele riikidele ennustatakse aga pigem negatiivseid mõjusid. Euroopa Liidus jaotub majanduskasu liikmesriikide vahel ebavõrdselt – suurima kasu saavad rohkem ekspordile orienteerunud riigid. Eesti majanduskasv on liikmesriikide seas nii tariifide kui ka mittetariifsete tõkete eemaldamisel suhteliselt kõrgel kohal. Mõlemal juhul on need näitajad üle Euroopa Liidu keskmise.

Võtmesõnad: rahvusvaheline kaubandus, import, eksport, mõju-uuring, vabakaubandusleping, statistika, Euroopa Liit

SISSEJUHATUS

See bakalaureusetöö on kirjutatud teemal „Euroopa Liidu ja Ameerika Ühendriikide vabakaubanduslepingu eeldatav mõju Euroopa Liidu ja Eesti majandusele“. Teemavalik põhineb autori õpingutel Rahvusvaheliste suhete erialal ning õpingutest tuleneval huvil rahvusvahelise majanduse ning Euroopa Liidu (sealhulgas Eesti) ja Ameerika Ühendriikide suhete vastu.

Ühe riigi majandus ei saa toimida isolatsioonis – tänapäeval on riikide omavaheline majandussuhtlus paratamatu ja aina enam globaliseeruv. Teema aktuaalsus seisneb selles, et Euroopa Liit ja USA on teineteise suurimad kaubanduspartnerid, kelle majandused on omavahel sügavalt läbi põimunud. Vaatamata tihedale omavahelisele kaubavahetusele ning sisukale koostööle WTO ja muude rahvusvaheliste organisatsioonide raames, pole Euroopa Liit ja USA seni oma majanduskoostöö täielikku potentsiaali realiseerinud. Läbirääkimiste õnnestumise korral suureneks oluliselt nii Euroopa Liidu kui ka USA võimalused majanduskasvuks ning moodustuks maailma suurim vabakaubandustsoon, mis jääks kujundama kogu maailmamajanduse iseloomu ja dünaamikat. (Välisministeeriumi kodulehekülg)

Bakalaureusetöö on jaotatud kolme suuremasse peatükki. Esimeses peatükis keskendutakse kaubanduslepingute teoreetilistele ja õiguslikele alustele – sealhulgas tuuakse välja väliskaubandusteooria tähtsamad autorid ja nende panus rahvusvahelise majanduse arengusse. Antakse ülevaade rahvusvahelise kaubanduse õiguslikkudest alustest, sealhulgas Maailmakaubandusorganisatsioonist (*World Trade Organization* – WTO) ning erinevatest kaubanduslepingute tüüpidest.

Bakalaureusetöö teine osa keskendub Euroopa Liidu ja USA kaubavahetusele. Käsitletakse Euroopa Liidu ja USA kaubavahetusesuhete ajalugu, analüüsitakse nendevahelisi

kaubandusmahtusid ja antakse ülevaade kaubandusläbirääkimiste korrast. Samuti analüüsitakse statistikaandmete järgi kaubavahetust Eesti ja USA vahel ajavahemikus 1995–2014 ning vaadeldakse, mis muutused toimusid väliskaubanduses enne ja pärast Euroopa Liiduga liitumist. Andmete analüüsi aluseks on võetud Eesti Statistikaameti väliskaubanduse (import, eksport ja peamised kaubagrupid), Eesti Panga ja Eurostati andmed.

Töö kolmandas osas käsitletakse Euroopa Liidu ja USA vabakaubanduslepingu teket ja arengu kulgu. Autor annab ka ülevaate lepingu struktuurist ja poolte vahel toimunud läbirääkimistest. Analüüsitakse erinevaid rahvusvahelisi teadusuuringuid ning -prognoose, mille põhjal ennustatakse Euroopa Liidu ja USA vabakaubanduslepingu eeldatavat mõju nii maailmamajandusele, Euroopa Liidule, Eestile kui ka USA-le.

Töö peamine eesmärk on selgitada, mida võib suuremastaabiline vabakaubandusleping Euroopa Liidule ja sealhulgas Eestile kaasa tuua. Samas on selleteemalist eestikeelset materjali väga vähe. Sellest tulenevalt on püstitatud järgmised hüpoteesid: Eesti ja Ameerika Ühendriikide kaubavahetus ja Ameerika Ühendriikide otseinvesteeringud vähenevad Eesti liitumisel Euroopa Liiduga. Euroopa Liidu ja USA vabakaubandusleping suurendab osapoolte kaubavahetust ning majanduskasvu. Eesti kaubavahetus USA-ga suureneb rohkem kui Euroopa Liidu keskmiselt ja USA otseinvesteeringud Eestisse suurenevad.

1. RAHVUSVAHELISE KAUBANDUSE TEOREETILISED JA ÕIGUSLIKUD ALUSED

1.1. Rahvusvahelise kaubanduse teoreetilised alused

1.1.1. Rahvusvahelise kaubandusteooria teke ja areng

Rahvusvahelise kaubanduse majandusliku, poliitilise ja sotsiaalse tähtsuse teooria pärineb kapitalisemajastu algusest. Rahvusvaheline kaubandus on oluline tegur globaliseerumisel – piirdeid väliskaubanduse piirangud seavad piiranguid ka riikide teenustele ja toodetele, mis on toodetud vaid nende enda territooriumil, ning kaotatakse väärtuslikku tulu ülemaailmsest kaubandusest.

Juba 18. sajandi klassikalisse koolkonda kuulunud Adam Smith käis välja niinimetatud absoluutse eelise seaduse, väites, et riigid erinevad oma võime poolest toota erinevaid kaupaid efektiivselt ja peaksid seetõttu spetsialiseeruma nende kaupade tootmisele, mida nad suudavad toota kõige efektiivsemalt. (Viidatud Laosson 1938 kaudu)

Suhtelise eelise on aga sõnastanud David Ricardo. Sellega tõestati rahvusvahelise kaubavahetuse ehk väliskaubanduse kasulikkust mõlemale poolele. Müüakse seda, mille tootmine omal maal on suhteliselt odav, ja ostetakse seda, mille tootmine oma maal tuleks suhteliselt kallim. Nii saavad mõlemad pooled kasu eeldusel, et tootmine on mingisugusel määral spetsialiseerunud (rahvusvaheline tööjaotus) ja kauplemine riikide vahel on vaba kunstlikest tõketest. (Viidatud Mereste 2003, 288 kaudu)

Suhtelisel eelisel põhinevat väliskaubandusteooriat arendasid 1920. ja 1930. aastatel edasi Rootsi majandusteadlased Eli Hecksher ja Bertil Ohlin (viimane sai selle eest ka Nobeli preemia). Nemad seostasid suhtelise eelise riigi tootmisteguritega. Näiteks on mõnel riigil rohkem kapitali, teistel tööjõudu ja kolmandatel põllumajanduslikku maad. Külluslik tootmistegur on muude tingimuste samasuse korral suhteliselt odavam napi tootmisteguriga võrreldes ja eeldusel, et riigid kasutavad samu tehnoloogiaid, on kasulik spetsialiseeruda nendele toodetele, mille jaoks on vastavas riigis palju tootmissisendeid. Näiteks, kui riigis on palju tööjõudu, on sellel riigil eelis tööjõumahukate toodete toomisel, kui on palju maad, peaks õitsema põllumajandus. Seda tüüpi teooriad kirjeldasid suhteliselt hästi riikidevahelist valmistoodetega kauplemist. (Purju 2008)

USA majandusteadlane Paul Krugman väidab, et lühiajaliselt ei ole tootlikkus nii oluline kui pikemas perspektiivis. Riigi võime tõsta aja jooksul elatustaset sõltub peaaegu täielikult selle võimest suurendada tootmisväljundit töötaja kohta. Krugman töötas välja uue kaubandus- ja majandusgeograafia teooria 1970. aastatel. Ta arendas ideed mastaabiefekti kohta (mida suurem on tootmismahut, seda väiksemad on kulutused ühe ühiku kohta) ja kasutas seda majandusaktiivsuse geograafilise jaotuse analüüsis. (Krugman 1994)

Lisaks mastaabiefekti mudelile esitas Krugman tarbijate eelistuste mõtte – mõlemas riigis toodetakse sama asja, kuid erinevus seisneb tarbija eelistusel (näiteks kaubamärgi vahe). Mõlemale tootjale annab kaubavahetus võimaluse oma turgu laiendada. Sel moel saavutatud mastaabiefekt laseb neil kulusid kärpida ja tarbijatele soodsamaid tooteid pakkuda. Kuna aga eri tootjate pakutav kaup üksteisest erineb, ei saa enam kasutada täieliku konkurentsi teooriat, mille järgi on kõik tootjad vaieldamatult ühesugused. Krugman võttis selleks appi Avinash Dixit' ja Joseph Stiglitz'i tööd (Dixit, Stiglitz 1977, 297), mis uurisid monopolistliku konkurentsi teooriat, milles igale ettevõttele jääb tänu tema toodangu iseärasustele võimalus mingil määral oma kauba hinda ise määrata. Krugman püüdis leida ka vastust küsimusele, kas riikidel tasub toetada sellisel turul tegutsevat kodumaist ettevõtet eesmärgiga saada selle suur kasum oma rahvatulusse. Selgus, et teoreetiliselt võib selline poliitika kasu tuua, kuid mitte tingimata väga palju. (Purju 2008)

„Uue kaubanduse teooria“, mille Krugman 1970. aastate lõpul välja töötas, on põhjalikult muutnud majandusteadlaste lähenemist rahvusvahelisele kaubandusele. Tema

teooria järgi määravad rahvusvahelise spetsialiseerumise ja kaubanduse mastaabisääst ning toodete eristumine. Krugmani teooria mudelid suudavad selgitada teatud tänapäevaseid kaubandusmustreid. Suhteliselt sarnaste majandustoetustega arenenud riikide osakaal ülemaailmsetes kaubandusvoogudes on pärast teist maailmasõda oluliselt tõusnud. See nähtus ei ole vastavuses neo-klassitsistliku mõttemustriga, mille puhul on kauplemise võimalus seda suurem, mida suuremad on erinevused riikide produktiivsuste toetuste vahel. Lisaks on suur osa tööstusriikide vahelisest kaubandusest kahe-suunaline väga sarnaste toodete voog. Sellist tööstussisest kaubandust on raske kirjeldada neo-klassitsistlike mudelitega, mis ennustavad, et riigid on spetsialiseerunud erinevates sektorites vastavalt oma suhtelisele eelisele ja sellest tulenevalt kauplevad nad ka erinevate toodetega. (Brülhart 1995)

1.1.2. Rahvusvahelise kaubanduse eelised

Rahvusvahelisel turul loovad teatud riigid tururegleid ja seda järgmisel põhjusel. Kui riik on rahvusvahelisel turul suuremastaabiline, moodustavad ka selle riigi import ja eksport märkimisväärse osa maailma kogukaubandusest. Samuti kui riik on rahvusvaheliste turgude mõistes suur, võivad ka selle sisekaubanduspoliitika mõjutada kaupade pakkumist ja nõudlust piisavalt, et seeläbi kujundada hindu maailmaturul. Kui riik on nii-öelda väike, peavad kohalikud ettevõtted ja tarbijad leppima maailmaturu hindadega, kuna nad ei suuda piisavalt mõjutada hindade kujunemist. Samas aga on hulgaliselt rahvusvahelisest kaubandusest tulenevaid eeliseid, mis on kasulikud mõlemale poolele, sealhulgas järgnevad: (Lynch 2010)

- 1) Tarbijatele on kättesaadav suurem valik kaupu – rahvusvaheline kaubandus toob riiki suurel hulgal eri tooteid paljudest sihtkohtadest. Nii saavad tarbijad mitmekesisema valikuvõimaluse, mis mitte ainult ei paranda nende elukvaliteeti, vaid aitab ka riigil tervikuna areneda.
- 2) Tõhus jaotamine ja ressursside parem kasutamine – riigid kipuvad tootma kaupu, milles neil on suhteline eelis. Kui riigid toodavad suhtelist eelist kasutades, ei toimu tarbetut ja

liigset ressursside kasutamist. See hoiab paljuski ära keskkonna saastamise ning annab riigile parema võime turustamiseks.

- 3) Soodustab tootmise tõhustamist – rigid püüavad kasutusele võtta paremaid tootmismeetodeid, et hoida konkurentsipüsimeks kulud kontrolli all. Riikidel, mis suudavad toota võimalikult madala hinnaga, on võimalik saada suuremat kasu. Seetõttu tekib stiimul toota efektiivsemalt.
- 4) Suurem tööhõive – tööhõive suureneb juhul, kui riigi turg laieneb väliskaubanduse kaudu (eksport). See aitab kaasa töötuse määra langusele.
- 5) Tarbimine soodsama hinnaga – väliskaubandus võimaldab riigil tarbida asju, mida kas ei ole võimalik toota oma territooriumi piirides või mille tootmine on väga kulukas. Sel juhul on odavam ja seeläbi mõttekam importida kaupu teistest riikidest.
- 6) Stabiliseerib kaubandustegevust – turu laiendamise (suurendamisega), suurendades pakkumist (suurendades kauba hulka) ja nõudlust, on võimalik vähendada kaubanduse kõikumist. Tänu sellele on ka kaupade hinnad stabiilsemad.
- 7) Ületoodangu äratarbimine – rahvusvaheline kaubandus võimaldab erinevates riikides liigselt toodetud kaupu müüa teistesse riikidesse ja seeläbi teenida välisvaluutat.
- 8) Soodustab rahu ja head tahet – rahvusvaheline kaubandus soodustab rahu, head tahet ning mõistmist erinevate rahvaste vahel. Riikide majanduslik vastastikune sõltuvus tihendab ka kultuurilisi suhteid ja aitab ära hoida konflikte.

1.2. Rahvusvahelise kaubanduse õiguslikud alused

Rahvusvahelise kaubanduse õigus on väga keeruline ja üha laienev valdkond, mis tegeleb kaupade ning teenuste ostmise ja müümise piiriülese regulatsiooniga. Riigisiselt on kaubandus reguleeritud siseriikliku õigusega. Selleks aga, et tehingud saaks teha erinevate riikide vahel, peavad need riigid sõlmima kaubanduslepingu. Leping käsitleb maksustamist, ohutust ja turvalisust, lepinguid ostjate ja müüjate vahel ning äri vaidluste lahendamise meetodeid. (Groff 2013)

Eesmärgiga vähendada ülemaailmse majandusolukorra ebakindlust, loodi 1944. aastal Bretton Woodsi rahanduskonverentsil Ameerika Ühendriikides kaks rahvusvahelisele majandusele tähtsat institutsiooni – Maailmapank (*International Bank of Reconstruction and Development* – IBRD) ja Rahvusvaheline Valuutafond (*International Monetary Fund* – IMF). Kui IMF asutati selleks, et tagada rahvusvahelisel tasemel rahandussüsteemi stabiilsus ja toetada majandusarengut maailmas, siis Maailmapanga peamiseks eesmärgiks on arengu- või üleminekumajandusega riikide majandusarengute jälgimine ja nende järjeleaitamine laenude, strateegilise nõustamise, tehnilise abi ning kogemuste jagamise toel (Välisministeeriumi kodulehekülg). Bretton Woodsi konverentsil märgiti vajadust Rahvusvahelise Kaubandusorganisatsiooni (*International Trade Organization* – ITO) järele, mille tõttu loodi 1947. aastal Üldine Tolli- ja Kaubanduskokkulepe (*General Agreement on Tariffs and Trade* - GATT). (Tanning, L, Tanning, L 2009)

1.2.1. Üldine Tolli- ja Kaubanduskokkulepe (GATT)

Pärast teist maailmasõda jõudsid USA ja mitmed teised riigid vabama kaubanduse väärtuse äratundmisele ning moodustasid Üldise Tolli- ja Kaubanduskokkulepe. Sellel rahvusvahelise kaubanduse kooskõlastamise kokkulepe oli peale Teist maailmasõda suur tähtsus. GATT kehtis vahemikus 1948–1994 ning omas ÜRO eriorganisatsiooni õigused. (Tanning, L, Tanning, L 2009, 46)

GATT-i eesmärgiks oli vältida maailmakaubanduse tagasipöördumist sõjaeelsesesse majandusblokkide ja proteksionismi poliitikasse ning edendada sõjas laastatud majanduse taastumist ja kasvu läbi rahvusvahelise kaubandussüsteemi arendamise kaudu. GATT-i raames toimus 7 kaubanduslääbirääkismiste vooru, mille jooksul kasvas osavõtjate arv 13-lt 123-ni, riikide kaubanduspoliitikas kaotati enamik kvootidest, alandati märkimisväärselt kaubandustariife ja tegeleti ka mittetariifsete piirangute vähendamisega. (Välisministeeriumi kodulehekülg)

1.2.2. Maailma Kaubandusorganisatsioon (WTO)

Kuna rahvusvaheline kaubandus laienes materiaalsete kaupade juurest teenuste ja ideede vahetamiseni, loodi GATT-i põhjal Maailma Kaubandusorganisatsioon (WTO). Erinevalt GATT-ist on WTO-sse kuulumine kohustuslik¹. WTO, mis asutati 1.jaanuaril 1995. aastal Uruguay voorus Marrakeši lepinguga, ühendas varasemad kaubanduslepingud – GATT-i, põllumajanduslepingu ning tekstiil- ja rõivatoodete lepingu – ning täiendavad üldised lepingud. Viimastest kõige olulisem on teenuskaubanduse üldleping (*General Agreement on Trade in Services* – GATS) ja intellektuaalomandi õiguste kaubandusaspektide leping (*The Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights* – TRIPS). Lisaks on WTO osaks ka kaubanduspoliitika ülevaatus mehhanism (*Trade Policy Review* – TPR), mis annab võimaluse regulaarsete ajavahemike tagant saada liikmesriikide kaubanduspoliitikast laiahaardeline ja süstemaatiline ülevaade. (WTO kodulehekülg)

Laiahaardelise ja tugevama struktuuriga WTO ülesandeks on jälgida kasvava ning areneva mitmepoolse kaubandussüsteemi toimimist ning vajaduse korral sekkuda sellesse². Rahvusvahelist kaubandusreeglistikku arendatakse pidevalt edasi, kuna kaubandussüsteemi toimimisel on oluline, et reeglid vastaksid maailmakaubanduse muutuvatele tingimustele ning kataksid tekkivaid uusi valdkondi ja probleemküsimusi. WTO on seega foorum läbirääkimiste jätkamiseks kaubavahetuse ja teenustekaubanduse liberaliseerimiseks tõkete eemaldamise kaudu ning kaubandusega seotud valdkondades uute reeglite väljatöötamiseks. (WTO kodulehekülg) WTO eesmärkideks on täna järgmised: (Välisministeeriumi kodulehekülg)

- 1) Lepingute rakendamine ja rakendamise jälgimine
- 2) Kaubandusläbirääkimised
- 3) Vaidluste lahendamine
- 4) Liikmete kaubanduspoliitika ülevaatus
- 5) Kaubanduskompetentsi tõstmine

¹ GATT-i liikmelisus oli vabatahtlik ja seetõttu ei võtnud palju riigid selle õiguslike aluseid tõsiselt.

² WTO põhifunktsioonid sätestab asutamislepingu 3.artikkel.

6) Laiem dialoog³

WTO statistika näitab selget seost vaba ja õiglase kaubanduse ning majanduskasvu vahel. Seepärast oli WTO loomine märkimisväärne samm integreerituma ja seeläbi dünaamilisema rahvusvahelise kaubandussüsteemi poole. WTO, mis kindlustab, et liikmesriigid jätkavad edasiste läbirääkimiste käigus kaubandustõkete kõrvaldamist, tagab seeläbi ka vabakaubanduse jätkuva edendamise. Kuna kaks kolmandikku liikmetest on arengumaad, pakub see üleminekumajandustele ja vähim arenenud riikidele võimalust kasutada kaubandust oma arengujõupingutuste toetamiseks. (Euroopa Parlamendi kodulehekülg)

Arenguriigid ei ole kahjuks alati olnud võimelised kasutama ära võimalusi, mida pakub multilateraalne kaubandussüsteem. Arenguriikide tõhusam kaasamine maailma kaubandusse ja kaubanduse kaudu nende üldise majandusarengu edendamine ongi Maailma Kaubandusorganisatsiooni (WTO) käimasoleva läbirääkimiste voo peamine eesmärk ja sisu. Arenguriikide erikohtlemisele suunatud rõhuasetuse järgi on voo saanud ka oma nime – Doha Arenguvoo (*Doha Development Agenda - DDA*). DDA eesmärk on leppida kokku reeglites, mis lihtsustaksid arenguriikide osalemist maailmakaubanduses ning võimaldaksid neil saada kasu kaubanduse liberaliseerimisest. Ka Euroopa Liidu kaubandusstrateegias on arenguriikide integreerimisel maailmamajandusse ja multilateraalsesse kaubandussüsteemi alati oluline koht olnud. Seega on loomulik, et DDA arenguteemade käsitlemisel on Euroopa Liit üks võtmefiguure ja peamisi initsiaatoreid. (Välisministeeriumi kodulehekülg)

1.2.3. Rahvusvahelised kaubanduslepingud

Rahvusvahelisi kaubanduslepinguid eristatakse poolte ja regionaalsest jaotust tulenevalt. Poolte põhise kaubanduslepete jaotuse järgi liigitatakse lepingud kolmeks suuremaks grupiks olenevalt poolte arvust. Kõige sagedasemad ja tuntumad on bilateraalsed ehk kahepoolsed kaubanduslepingud (Van de Heetkamp, Tusveld 2011, 29):

³ WTO teeb koostööd teiste rahvusvaheliste organisatsioonidega, meediaga, rahvusparlamentidega ja rahvusvahelise üldsusega.

- 1) Unilateraalne ehk ühepoolne kaubandusleping – on kehtestatud ühe riigi poolt teisele riigile, millest saab kasu vaid üks pool. Ühepoolne kaubanduspoliitika tekib siis, kui üks riik sätestab kaubanduspiirangu (nt tariifid kõikidele eksportidele). Paljud väiksemad arengumaad kardavad kaubanduskokkuleppeid arenenud riikidega, sest võimu ebavõrdsest jaotusest võib tuleneda ühepoolne kasu arenenud riigile.
- 2) Bilateraalne ehk kahepoolne kaubandusleping – on sõlmitud kahe riigi vahel, andes neile omavahelise soositud kauplemise staatuse. Kahepoolse kaubanduslepingu eesmärgiks on pakkuda suuremat juurdepääsu üksteise turgudele ja suurendada mõlema riigi majanduskasvu. Lisaks on bilateraalse lepingu ülesandeks ühtlustada norme ja keskkonnakaitset. Tavaliselt kaotatakse tollimaksud ja muud kaubandusega seotud maksud, mis annavad mõlema riigi ettevõtjatele hinnaeelise.
- 3) Multilateraalne ehk mitmepoolne kaubandusleping – on kolme või enama riigi sõlmitud kaubandusleping, mille läbirääkimised võivad kulgeda küllaltki keerukalt. Multilateraalse kaubanduslepingu peamine kasu tuleneb sellest, et kõiki liitunud riike koheldakse võrdsetel tingimustel. See on eriti kasulik vaesematele riikidele, kes on oma suuruse tõttu vähem konkurentsivõimelisemad.

Regionaalsete kaubanduslepete jaotuse järgi liigitatakse lepingud kuueks. Siinkohal tuleb silmas pidada, et kuigi vabakaubanduslepingud on kauba päritolu haldamisel põhifookuses, on oluline mõista, millised teised lepingud on olemas ning millised on nende omadused. Mõnel juhul on teised kokkulepped vabakaubanduslepingute eelduseks (Van de Heetkamp, Tusveld 2011, 29).

Regionaalsete kaubanduslepingute jaotus kujuneb järgmiselt: (Lynch 2010, 19–20)

- 1) Mittevastastikune eeliskaubanduskokkulepe – ühepoolne kaubandus eeliste andmine arenenud riigilt arengumaale, tavaliselt „üldise soodustuste süsteemi“ osana.
- 2) Valdkonnapõhine eeliskaubanduskokkulepe – osalise ulatusega eeliskaubanduse kokkulepe, mis annab tariifisoodustused kahe või enama riigi piiratud arvule sektoritele.

- 3) Vabakaubandusleping – vabakaubanduspiirkond, kus toimub tariifide ja muude kaubanduspiirangute⁴ kaotamine. Vabakaubanduslepingud on enamjaolt seotud pigem kaupade- kui teenustega. Vabakaubanduslepingutel võib olla ka erandeid: mõnel koguni nii palju, et see sarnaneb pigem mittevastastikuse- või valdkonnapõhisel eeliskaubanduse kokkuleppega. Laiaulatuslikud vabakaubanduslepingud sisaldavad ka tollimaksude ja muude kaubanduspiirangute kaotamist.
- 4) Tolliliidud – sarnaselt vabakaubanduslepinguga eemaldatakse tariifid ja teised kaubanduspiirangud, kuid see-eest määratakse ühine tollitariifistik ning kaubandusreeglid importkaupadele väljastpoolt tolliliitu. Tolliliidu vastutusalasse kuuluvad tooted, teenused või mõlemad.
- 5) Ühine turg – vabakaubandusleping, mis hõlmab tooteid, teenuseid, investeeringuid ja tööjõudu. Kaotatakse kõik sisekaubanduse tõkked, mis piiravad kaubandust ning liikuvust toodete, teenuste, investeeringute ja tööjõuga seoses, seejuures tuleb ette ka erandeid. Ühisel turul ühtlustavad kõik liikmesriigid hindu mõjutavad seadused ja määrused.
- 6) Majandusliit – tavaline ühisturg, kus majanduslikud institutsioonid on ühendatud riigiüleste poliitika kujundamise institutsioonidega edendamaks majanduspoliitika koordineerimist.

⁴ Vabakaubanduspiirangud võivad sisaldada kas kaupu, teenuseid, investeeringuid või nende kombinatsioone.

2. EUROOPA LIIDU JA AMEERIKA ÜHENDRIIKIDE KAUBANDUSSUHTED

2.1 Euroopa Liidu ja Ameerika Ühendriikide kaubandussuhete ajalooline areng

Euroopa Liit ja Ameerika Ühendriigid seadsid diplomaatilised suhted sisse juba aastal 1953, kuid alles 1990. aasta novembris kinnitati ametlikult Atlandi-ülene deklaratsioon (*Transatlantic Declaration*). Majandussuhete koostöö poolelt tunnustavad nii Euroopa Liit kui ka USA multilateraalse kaubandussüsteemi vajadust. Samuti toetavad mõlemad edasisi samme liberaliseerimine ja läbipaistvuse suunas ning rakendavad GATT-i ja Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsiooni (*The Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD*) põhimõtteid, mis käsitlevad nii kaubavahetust, teenuseid kui ka investeeringuid. Atlandi-ülese deklaratsiooni kohaselt arendavad Euroopa Liit ja USA omavahelist dialoogi tehniliste ja mittetariifsete tõkete kohta nt tööstus- ja põllumajandustoodete kaubanduse, teenuste, konkurentsipoliitika, transpordi, standardite, telekommunikatsiooni, kõrgtehnoloogia ning muudes asjakohastes valdkondades. (Euroopa Parlamendi kodulehekülg)

Alates 1995. aasta detsembrist kehtivas uues Atlandi-üleises agendas (*New Transatlantic Agenda – NTA*) nõustusid nii Euroopa Liit kui ka USA, et hea majandussuhe toetab nende julgeolekut ning suurendab mõlema riigi heaolu. Juba 1995. aastal oli Euroopa Liidu ja USA kahesuunaline kaubanduse ning investeeringute maht maailmas juhtival positsioonil. Üheks tähtsaks punktiks agendas võib lugeda Atlandi-ülese turu loomise ideed, mis laiendaks kaubandus- ja investeerimisvõimalusi ning suurendaks töökohtade arvu mõlemal pool Atlandit

ookeani. Lepingut sõlmides oldi kindel, et see algatus aitaks kaasa ka maailmamajanduse dünaamilisusele. (Euroopa Parlamendi kodulehekülj)

1998. aastal sõlmiti Atlandi-ülene majanduspartnerluse leping (*Transatlantic Economic Partnership* – TEP), mille punkti 10 kohaselt soovivad mõlemad partnerid keskenduda oma püüdlustes sellele, et kõrvaldada takistused, mis mõjutavad märkimisväärselt Atlandi-ülest kaubandust ja investeringuid, eeskätt eeskirjadega ette nähtud takistused, mis piiravad juurdepääsu kauba- või teenuste turgudele. (Euroopa Liidu ametlik kodulehekülj)

1995. aasta uues Atlandi-ülese agenda raames ning 1998. aastal sõlmitud Atlandi-ülese partnerlusega kooskõlas loodi 2007. aastal Atlandi-ülene majandusnõukogu (*Transatlantic Economic Council* – TEC). Uue majandusnõukogu ülesandeks oli jätkata jõupingutusi üha tihedama ja viljakama koostöö edendamiseks. 2011. aasta Euroopa Liidu ja USA tippkohtumise resolutsiooni tööhõive- ja majanduskasvu punktis 4 rõhutati, et Atlandi-ülest majandusnõukogu tuleb kõnealuste eesmärkide saavutamiseks tugevdada, eelkõige ühiste standardite väljatöötamiseks uutes õiguslikku reguleerimist nõudvates valdkondades, nagu nanotehnoloogia ja elektrisõidukite tehnoloogia. Euroopa Parlament nõuab tungivalt, et Euroopa Liit ja USA kaasaksid õigusloojate Atlandi-ülese dialoogi esindajad vahetult Atlandi-ülese majandusnõukogu tegevusse, kuna õigusloojad jagavad koos vastavate täitevvõimuorganitega vastutust paljude majandusnõukogu otsuste jõustamise ja järelevalve eest. (Euroopa Parlamendi kodulehekülj)

2011. aasta tippkohtumisel loodi töökohtade- ja majanduskasvu kõrgtasemeline töörihm (*High-Level Working Group on Jobs and Growth* – HLWG), mille ülesanne oli selgitada välja strateegiad ja meetmed, mille abil suurendada Euroopa Liidu ja USA vahelist kaubandust ning investeringuid, et ka tulevikus toetada töökohtade loomist, majanduskasvu ja rahvusvahelist konkurentsivõimet. (Euroopa Komisjon 2013)

2.2. Euroopa Liidu ja Ameerika Ühendriikide kaubanduslääbirääkimised

Laiaulatuslike kaubandus-ja investeerimislepingute, mille sõlmimine võib võtta mitmeid kuid või aastaid, läbirääkimistel käsitletakse sageli keerulisi- ja kaubanduslikult tundlikke valdkondi ning küsimusi. Selleks, et saavutada kokkulepped, mille osavõtavad valitusused täielikult omaks

võtavad, peavad läbirääkijad üksteisega suhtlema suure siiruse, loovuse ja vastastikuse usaldusega (The Office of the U.S. Trade Representative'i koduleheküljel). Seetõttu on igal riigil või riikide liidul vastav institutsioon ja komiteed läbirääkimiste edukaks läbiviimiseks.

WTO tagab foorumi oma liikmete vaheliste läbirääkimiste jaoks mitmepoolsete kaubandussuhete küsimustes, mida on käsitletud asutamislepingus (kaubad, teenused, intellektuaalomandi kaitse), kaubanduse liberaliseerimise küsimustes ja ka lubatud erandite puhul. Kaubandusküsimused pole püsiva iseloomuga, vaid muutuvad, ja seega on WTO läbirääkimiste raamistik vajalik nii muutustega kaasaskäimiseks kui ka nende haaramiseks lepingulisse raamistikku multilateraalsete läbirääkimiste kaudu. Vastavalt ministrite konverentsi otsusele võib WTO tagada foorumi liikmete jätkuläbirääkimiste jaoks mitmepoolsete kaubandussuhete asjus ning raamistiku läbirääkimiste tulemuste rakendamiseks. GATTi läbirääkimiste süsteemi arendati mitmete kaubandusläbirääkimiste ehk voorude abil. Esimesed voorud tegelesid peamiselt tariifide alandamisega, kuid hiljem lisati läbirääkimiste hulka ka muid valdkondi, nagu dumpingu- ja mittetariifsed meetmed. (WTO koduleheküljel)

Euroopa Liidus peab läbirääkimisi kaubanduspartneritega Euroopa Komisjon, tehes samas tihedat koostööd Euroopa Nõukogusse kuuluvate liikmesriikidega ning hoides Euroopa Parlamendi täielikult informeeritud. Euroopa Komisjon peab kaubanduslepingute läbirääkimisteks taotlema loa Euroopa Nõukogult, kes sätestab lepingu üldised eesmärgid, mis tuleb saavutada. Läbirääkimiste käigus annab Euroopa Komisjon regulaarselt Euroopa Parlamendile ja Nõukogule aru. Kui Euroopa Komisjon on kaubandusläbirääkimised lõpetanud, esitatakse tulemus nii Parlamendile kui ka Nõukogule, kes lepivad ametlikult kokku tulemuse ning valmistavad ette allakirjutamise ja ratifitseerimise kaubanduspartneriga. Leping jõustub juhul, kui see on lõplikult ratifitseeritud, kuid lepingut võib osaliselt ajutiselt kohaldada, kui liikmesriigid sellega nõus on (Euroopa Komisjoni koduleheküljel). Kaubanduslepingute läbirääkimisi peab Eesti eest Euroopa Komisjon. (Välisministeeriumi koduleheküljel)

USA-s annab põhiseadus presidendile rahvusvahelistes kaubanduslepingutes niinimetatud kiirendatud läbirääkimiste volituse (*Fast-track negotiating authority*). Sellegipoolest peab kongress heaks kiitma iga sellise lepingu ja seadusandluse, et kehtestada vastavad muudatused riiklikes seadustes. Kongressi pädevuses on leping kinnitada või kinnitamata jätta, kuid kongress ei saa lepingut muuta ega pidurdada. Alates 2002. aastast tuntud ka kui kaubanduse edendamise

volitus (*Trade promotion authority* – TPA) on kiirendatud läbirääkimiste volitus, millega kongress andis presidendile ajutise ja vastuolulise võimu. Volitused kehtisid aastatel 1975 kuni 1994, järgnedes 1974. aasta kaubandusseadusele. Ajavahemikus 2002 kuni 2007 kehtis 2002. aasta kaubandusseadus. Kuigi see kaotas kehtivuse uuteks kokkulepeteks 1. juulil 2007. aastal, jäi see kehtima kokkulepetele, mis olid veel läbirääkimiste faasis, kuni neist said seadused 2011. aastal. 2012. aastal hakkas Obama administratsioon tegelema volituste uuendamisega. (United States Trade Representative'i ametlik kodulehekülj)

The Office of the U.S. Trade Representative (USTR) vastutab USA rahvusvahelise kaubanduse, kaupade ja otseinvesteeringute poliitika arendamise ning kooskõlastamise eest ja osutab järelevalvet teiste riikidega läbirääkimistes. USTRi juht on USA kaubandusesindaja, valitsuskabineti liige, kes ühtlasi on ka presidendi peamine kaubandusnõunik, läbirääkija ja esindaja kaubandusküsimustes. (United States Trade Representative'i ametlik kodulehekülj)

2.3. Euroopa Liidu ja Ameerika Ühendriikide kaubavahetuse mahud

Euroopa Liit ja Ameerika Ühendriigid on teineteise suurimad kaubanduspartnerid, kelle majandused on omavahel sügavalt läbi põimunud. EL ja USA toodavad kahe peale pool maailmamajanduse koguproduktist ning nende omavaheline kaubandus moodustab kolmandiku globaalsest kaubavoost. Iga päev vahetatakse kaupu ja teenuseid 2 miljardi euro väärtuses. (Välisministeeriumi kodulehekülj)

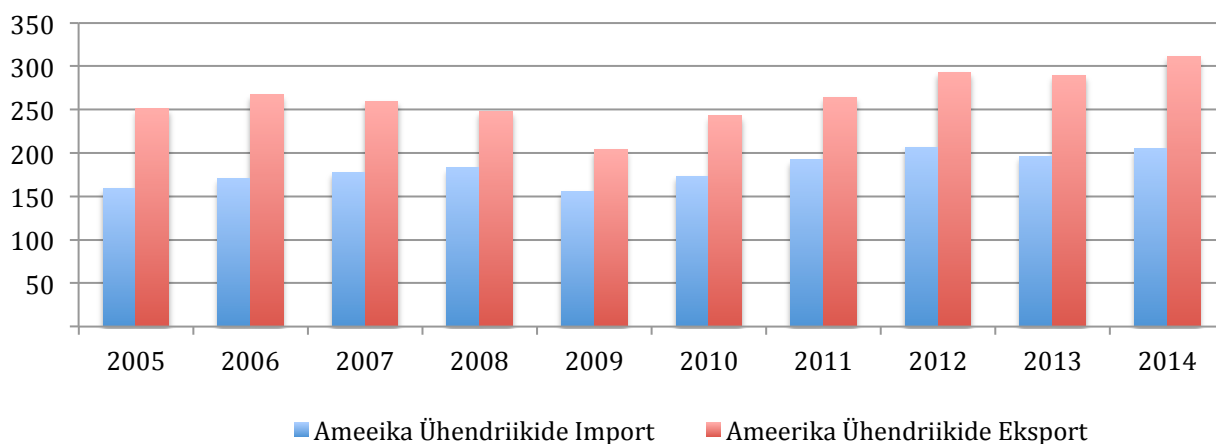
Selleks et analüüsida ning selgitada välja, millised struktuuralsed muutused EL-i ja USA väliskaubanduses toimusid, on vaatluse alla on võetud Euroopa Liidu ekspordi- ja impordimahud USA-ga ajavahemikus 2005–2014. Analüüs on koostatud Eesti Statistikaameti ja Eurostati andmebaasidest saadud näitajate ja Euroopa Komisjoni väliskaubanduse dokumendi põhjal (vt joonist 1).

Globaalse majandusaktiivsuse vähenemine Euroopas, USA-s ning paljudel teistel arenevatel turgudel 2005. aastal (võrdluses 2004. aastaga) põhjustas ülemaailmselt kaupade ja teenuste müügi aeglustumise. USA väliskaubanduse kogupuudujääk tõusis 2005. aastaks 783

miljardi dollarini, mis moodustas 8% kogu maailma kaubavahetusest. Euroopa Liit⁵ ja USA olid 2005. aastal üksteise põhilised väliskaubanduse partnerid. EL-i kogueksport USA-sse oli 251 miljardit ning koguimport 159 miljardit eurot, bilansiks kujunes 92 miljardit eurot. Peamisteks ekspordi- ja impordiartikliteks olid tööstuskaubad (põhiliselt metallid), masinad ja transpordivahendid, ületades teisi kategooriaid mitmekordselt. (Euroopa Komisjon 2015, WTO 2006, Eurostat 2015)

2006. aasta suurenenud kaubavahetuse mahud tulenesid Euroopa ekspordi jõulisest taastumisest, kasvades 3%-lt 7%-le. USA eksport tõusis 11%-ni, mis ületas maailma keskmise. Nii Euroopa Liidu eksport kui import USA-ga tõusid vastavalt 6,5% ja 7,5%, moodustades kogukaubanduse mahuks 438 miljardit eurot. Peamised kaubaartiklid jäid 2005. aastaga võrreldes samaks. (Euroopa Komisjon 2015, WTO 2007, Eurostat 2015)

2007. ja 2008. aasta kaubandusvoogu vaadeldes saab täheldada väikeseid muutusi. Võrreldes 2006. aastaga vähenes mõlemal aastal ekspordi osakaal ning tõusis impordi osakaal, viies 2008. aastaks bilansi 65 miljardile eurole. (Euroopa Komisjon 2015, WTO 2008; 2009, Eurostat 2015)

Joonis 1. Euroopa Liidu (EL-28) väliskaubandus USA-ga, 2005–2014, miljard eurot
Allikas: autori koostatud tabel Eurostat 2015 andmete järgi

⁵ Tegemist EL-i 27 liikmesriigiga.

Aastal 2009 tabas kogu maailma majanduskriis. See kandus üle järgmistesse aastatesse ja mõjus maailmamajandusele väga rängalt. Ka Euroopa Liidu ja USA vaheline väliskaubandus sai sellest kannatada. Võrreldes 2008. aasta näitajatega langes import 15% ning eksport koguni 18%. 2009. aasta EL-i ja USA vaheline kogukaubanduse maht oli 359 miljardit eurot, jättes bilansi 49 miljardile eurole. (Euroopa Komisjon 2015, WTO 2009, Eurostat 2015)

2010. aastast hakkas maailmamajandus jalule tõusma ning selle läbi ka EL-i ja USA vahelised kaubavood suurenema. Import USA-st tõusis 11,7% 173 miljardi euroni ning eksport USA-sse 19,1% 243 miljardi euroni. (Euroopa Komisjon 2015, WTO 2011, Eurostat 2015)

2011. ja 2012. aastal olid nii eksport kui ka import tõusuteel. 2012. aastaks oli EL-i ja USA vaheline kogukaubandus tõusnud 500 miljardi euroni, mis on 28,2% tõus võrreldes 2009. aastaga. (Euroopa Komisjon 2015, WTO 2012-13, Eurostat 2015)

2013. aastal moodustas EL-i eksport USA-sse 16,5% EL-i koguekspordist, kogusummas 288 miljardit eurot. EL-i import USA-st oli 2013. aastal 195,7 miljardit eurot, moodustades 11,6% koguimpordist. (WTO 2014, Välisministeeriumi kodulehekülg)

2014. aastal näitas kogukaubandus taas kasvutendentsi. EL-i import USA-st tõusis võrreldes 2013. aastaga 4,4% ning EL-i eksport USA-sse 7,1%, mis moodustab vastavalt 12,2% ja 18,3% Euroopa Liidu koguväliskaubandusest. 2010.–2014. aastatel olid ülekaalukalt peamised ekspordi- ja impordiartiklid keemiatööstuse toodang ning masinad ja seadmed. USA ja EL-i vaheline kaubandusbilanss on läbi aastate EL-i poolt vaadatuna olnud positiivne, jäädes kõikidel vaadeldud aastatel 49 miljardi ja 106 miljardi euro piiresse. (Euroopa Komisjon 2015, Välisministeeriumi kodulehekülg) Euroopa Liidu siseselt on USA suurimad kaubanduspartnerid Saksmaa, Suurbritannia, Prantsusmaa, Holland ja Itaalia.

2.4. Eesti ja Ameerika Ühendriikide kaubandussuhete areng

Eesti ja USA suhted on olnud püsivad ja tugevad Eesti Vabariigi iseseisvumisest saadik. USA tunnustas Eesti Vabariiki *de jure* 28. juulil 1922. Eesti esimene diplomaatiline esindus USA-s alustas tööd samuti 1922. aastal ning jätkas tegevust ka vahepealsetel anneksiooniaastatel, mil USA võimud tunnustasid seda Eesti seadusliku esindusena. Eesti ja USA suhete nurgakiviks on

Eesti Vabariigi õigusliku järjepidevuse tunnustamine: USA ei ole kunagi tunnustanud Nõukogude Liidu anneksiooni Eestis. Pärast Eesti taasiseseisvumist avas USA oma saatkonna Tallinnas juba 4.septembril 1991. Sellest alates on kahe riigi suhete areng olnud konstruktiivne ja stabiilne. (Eesti Vabariigi peakonsulaadi New Yorgis ametlik kodulehekülg)

USA on Eesti jaoks oluline majanduspartner. USA päritoluga ettevõtete globaalne tegutsemine ja järjest enam rahvusvaheliseks muutuvad tarneahelad tähendavad sageli seda, et näiteks Eestist mõne Euroopa riiki eksporditud elektroonikakomponendi ja seadme lõpptarbija võib asuda hoopis USA-s. Seetõttu sõltub sageli ka teistele turgudele eksportiva sektori edukus kaudselt USA majanduse olukorrast. Eesti ja USA vahel on sõlmitud kõik olulisemad majandusalased lepingud, millest kolm järgmist on tähtsaimad kaubanduse ja investeerimisvaldkonnas (Välisministeeriumi kodulehekülg):

- 1) Investeeringute soodustamise leping (jõustus 28.10.1991)
- 2) Kaubanduse ja investeeringute alaste suhete leping (jõustus 17.09.1992)
- 3) Investeeringute soodustamise ja vastastikuse kaitse leping (jõustus 16.02.1997)

2004. aastal liitus Eesti Euroopa Liiduga. EL-il on ühine kaubanduspoliitika, mida viib ellu Euroopa Komisjon tihedas koostöös liikmesriikidega. Sellest tulenevalt on rahvusvahelisel tasandil kaubanduse ja arengualased seisukohad ühtlustatud ning neid esindab Euroopa Komisjon. Euroopa Liidu pädevuses olevates valdkondades reguleerivad Eesti majandussuhteid USA-ga ka EL-i ja USA vahel sõlmitud lepingud. EL-i liikmena selle väliskaubanduspoliitika geograafilist haaret ja poliitiliste vahendite arsenalit kasutades on võimalik oma kogemust hõlpsamini tutvustada ka Eestist kaugemale jäävates regioonides, sealhulgas USA-s. (Välisministeeriumi kodulehekülg)

2.5. Eesti ja Ameerika Ühendriikide kaubavahetuse mahud

Eesti on väike avatud majandusega riik. Sellest tingitult omab kõik, mis Eesti majanduselus toimub ka rahvusvahelist mõõdet. Eesti väiksuse tõttu pole võimalik siin valmistada kõiki tooteid ja pakkuda kõiki teenuseid, mida siinsed inimesed ning ettevõtted vajavad, näiteks mootorikütuseid, kodutehnikat või metalle. Majanduse toimimiseks on aga vaja ka midagi eksportida. Just seetõttu on eksport Eesti majanduse jaoks väga oluline. Eesti tööstustoodangust eksporditakse enam kui kolmveerand, sealjuures müüvad paljud ettevõtted kogu toodangu väljaspoole Eestit. (Lauri 2010)

Ülevaate ning andmete analüüsi aluseks on Eesti Statistikaameti andmebaasist ja Eesti Panga majandusaasta aruannetest saadud viimase 20 aasta näitajad, et näidata ära millised olid Eesti ja USA väliskaubanduse mahud ning peamised kaubagrupid enne ja peale 2004. aastat (Eesti liitus Euroopa Liiduga). Lisaks on välja toodud protsentuaalne näitaja, kui palju moodustab Eesti ja USA eksport ja import Eesti kogueksportist ja impordist.

Eesti on üks enim elaniku kohta välisriikidest otseinvesteeringuid saanud riik Ida- ja Kesk-Euroopas. Kui esialgu tehti suur osa investeeringuid erastamise kaudu, siis järgnevalt hakkasid kasvama investeeringud ka muudesse ettevõtetesse ja uute ettevõtete loomise kaudu. Enamik Eestisse investeerivaid riike on EL-i liikmesriigid, kuid lisaks on tulnud nimetamisväärselt investeeringuid ka USA-st. (Lauri 2010) Andmed USA otseinvesteeringutest Eestisse pärinevad Eesti Panga välissektori statistika tabelitest ning kajastuvad ajavahemikus 1998–2014 (vt joonist 4).

2.4.1. Eesti ja Ameerika Ühendriikide kaubavahetuse mahud enne Eesti liitumist Euroopa Liiduga

1995.–2003. aastal (vt joonist 2) toimus Eesti kaubavahetus USA-ga 1992. aastal sõlmitud Kaubanduse ja investeeringute alaste suhete lepingu järgi. Selle Kaubanduslepingu §3 järgi oli Eesti ja USA eesmärk arendada edasi (Nõukogude liidu okupatsiooni ajal ei kehtinud USA-ga 1925. aastal sõlmitud kaubanduslepingud) vastastikkust kaubandust ning võimaldada toodete ja teenuste vahetuse pidevat suurenemist, samuti püüavad selle järgi mõlemad pooled saavutada

vastastikku aktsepteerivaid kokkuleppeid kaubanduse, maksustamise, intellektuaalse omandi ja investeeringute osas, kaasa arvatud kasumite repatrieerimine ja kapitali ülekandmine. (Riigi Teataja 1992) Sarnaselt kogu muu majandusega tegi ka Eesti kaubandus ja teenindus 1990. aastate algul läbi transformatsiooni turumajanduse ja arenenud riikide ärikultuuri suunas (Lauri 2010).

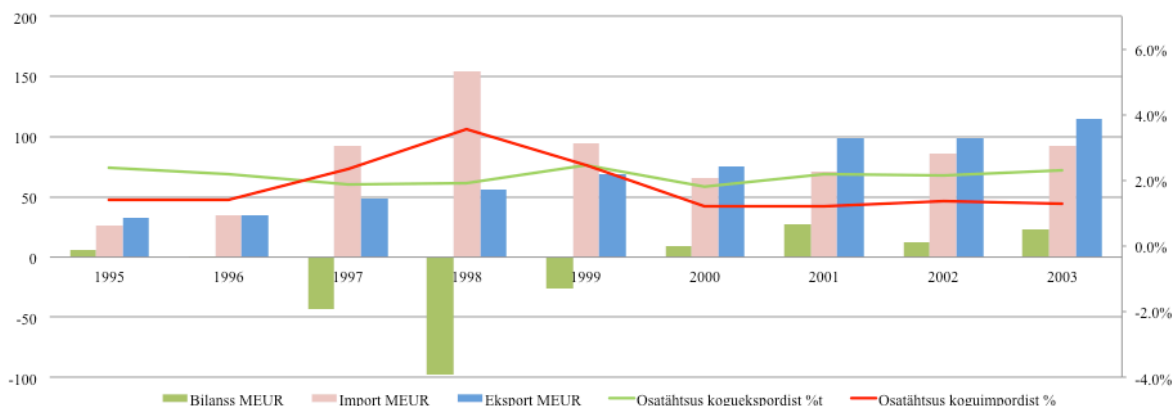
Eesti kaubavahetus USA-ga oli 1995. aastal veel küllaltki tagasihoidlik, just tänu sellele, et väliskaubandust oldi siin arendatud vaid mõned eelnevad aastad. 1995. aasta ekspordi maht oli 32 miljonit eurot, moodustades 2,2% kogueksportidist ning impordi maht 27 miljonit eurot, moodustades 1,4% koguimpordist. Peamised ekspordiartiklite kategooriad olid tekstiil- ja rõiva tooted ning keemiatööstus, sisse aga veeti masinaid ja mehaanilisi seadmeid ning elusloomi ja loomseid tooteid. (Statistikaamet 2015) 1995. aastal tõusis Eesti peamiseks ekspordituruks Euroopa Liit, eesotsas Soome ja Rootsi⁶. Samal aastal sõlmisid Eesti ja EL ka kaubanduslepingu, millega kaotati kõik piirangud tööstuskaupadega kaubandusele.

1996. aastal suurenes Eesti kaupade kogueksport jooksvates hindades 1,5 miljardi euroni ehk 16,9% võrreldes 1995. aastaga (Eesti Pank 1996). 1996. aastal tõusid Eesti ja USA kaubavahetuse mahud ühtsele tasemele nii impordis kui ka ekspordis. Mõlema väärtus oli ligi 35 miljonit eurot, mis viis bilansi nullilähedaseks. Märkimisväärse faktina ei ole alates 1996. aastast ühelgi aastal Eesti ja USA kaubandusbilanss olnud nullilähedane. (Statistikaamet 2015) 1996. aastal oli USA tähtsuse järgi Eesti 11. kaubanduspartner (Eesti Pank 1996). Peamised kaubakategooriad jäid eelneva aastaga võrreldes samaks (Statistikaamet 2015).

1997.–1999. aastal esines Eestil USA-ga kaubandusdefitsiit, mis oli kõige suurem aastal 2008, suuruses 98 miljonit eurot. Välismajanduskeskkond oli 1998. aastal jätkuvalt ebastabiilne – 1997. aastal alanud Aasia kriisile lisandus Vene kriis. See tähendas Eestile ekspordivõimaluste edasist vähenemist kogu aasta jooksul. Praktiliselt esimest korda suurenes Eesti koguimport kodumaisest pakkumisest aeglasemalt ja välispakkumise osatähtsus SKP suhtes kahanes. 1999. aastal langes väliskaubanduse defitsiit väga suurel määral – 98 miljonilt eurolt koguni 26 miljonile eurole. Põhiliselt veeti sisse elusloomi ja loomseid tooteid, masinaid ning valmistoidukaupu ning välja tekstiili- ja tekstiilitooteid, keemiatööstuse artikleid ja metalle. 1998. ja 1999. aastal tegi USA Eestisse otseinvesteeringuid vastavalt 61 miljonit (3,9% kogu

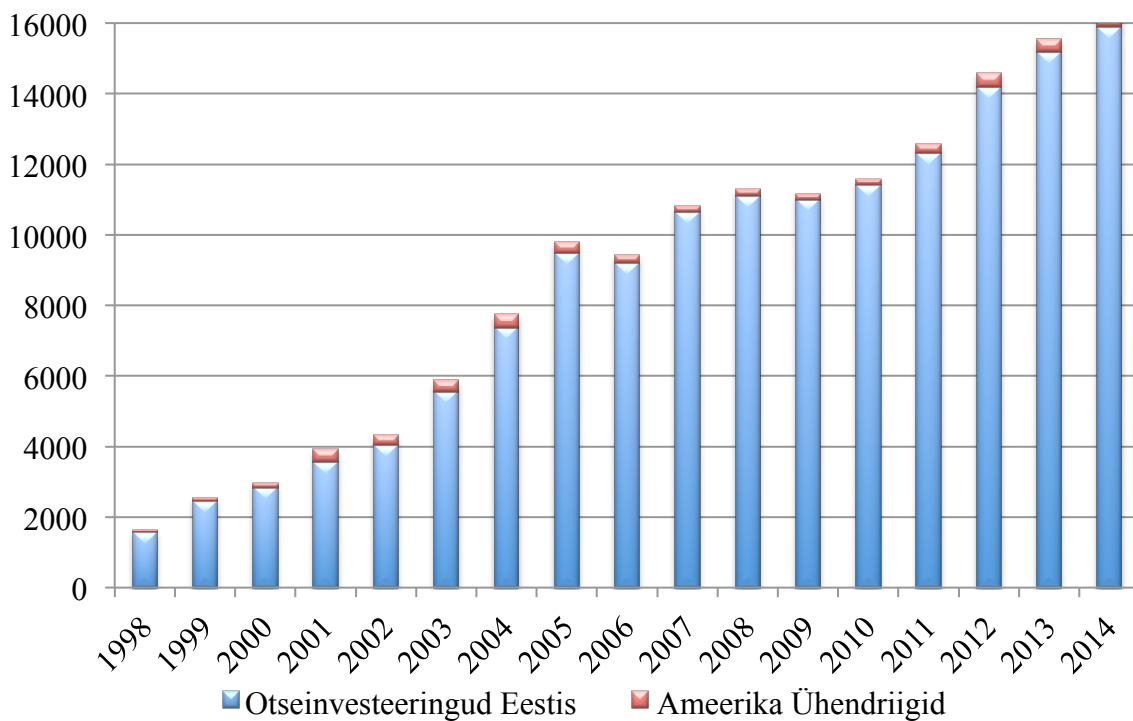
⁶ Soome ja Rootsi liitusid Euroopa Liiduga 1995. aastal.

välisotseinvesteeringutest) ja 95 miljonit eurot (3,9% kogu välisotseinvesteeringutest), mistõttu näeb siin märgatavat kasvutendentsi. (Statistikaamet 2015, Eesti Pank 1999)

Joonis 2. Eesti väliskaubanduse USA-ga, 1995–2003, miljon eurot
Allikas: autori koostatud tabel Statistikaamet 2015 andmete järgi

Aastatuhande vahetus tõi uued näitajad ka Eesti väliskaubanduse vallas – ekspordi ja impordi mahud näitasid 2000.–2003. aastal järkargulist tõusu nii Eesti koguväliskaubanduses kui ka kaubanduses USA-ga, samuti muutus bilans võrreldes 1990. aastate lõpuga positiivseks. 2003. aastal elavnes maailmamajandus märgatavalt ja selle kasv kiirenes. 2003. aasta algul olid ülemaailmse majanduse põhiprobleemideks endiselt vähene aktiivsus ja Lähis-Idaga seondunud ebakindel geopoliitiline olukord. Eesti majanduse jaoks oli välisnõudlus endiselt tagasihoidlik ka 2003. aastal (eksport USA-sse moodustas 2,3% Eesti koguekspordist). Ameerika Ühendriikide majanduskasv ulatus 2003. aastal hinnanguliselt 3,1%-ni. Suurel määral oli selle aluseks märgatavalt laialdasem majanduspoliitika kui näiteks euroalal või Jaapanis. USA otseinvesteeringud Eestisse suurenesid 3 aastaga poole võrra – 2843 miljonilt 5553 miljoni euroni. Ekspordis jäid jätkuvalt domineerima tekstiilitooted, keemiatööstuse tooted, metallid ja masinad (2003. aastal lisandusid esikolmikusse ka puit ja puittooted). Impordi osas toimus 2002. aastal väike muutus – populaarseks sisseveoartiklikis said ka masinad. Eesti peamised kaubanduspartnerid 2000.–2003. aastal olid EL-i liikmesriigid Soome ja Saksamaa. (Statistikaamet 2015, Eesti Pank 2003)

Joonis 3. Kõik otseinvesteeringud Eestisse ja Ameerika Ühendriikide otseinvesteeringud Eestisse, 1998–2014, miljonit eurot

Allikas: autori koostatud tabel Eesti Panga 2015 andmete järgi

2.4.2. Eesti ja Ameerika Ühendriikide kaubavahetuse mahud pärast Eesti liitumist Euroopa Liiduga

Alates 1.maist 2004 on Eesti Euroopa Liidu täieõiguslik liige. Sellest tulenevalt on Eesti osa Euroopa ühisturust, mis allub ühtsele kaubanduspoliitikale (*Common Commercial Policy – CCP*). Liitumishetkest alates reguleerib Eesti kaubandust USA-ga EL-i poliitika ja õigus.

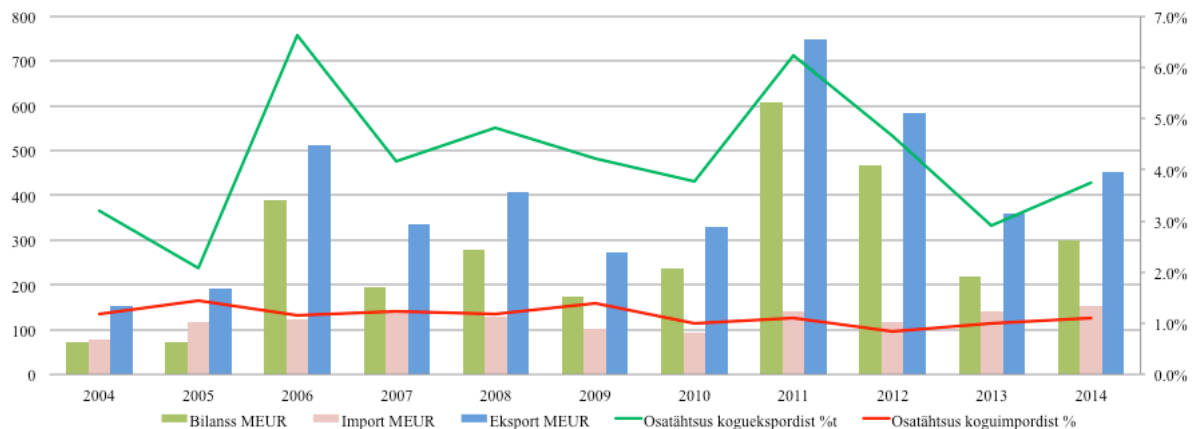
Eesti sisemajanduse koguprodukt (SKP) moodustas 2004. aastal ligi 9 miljardit eurot, ületades eelmise aasta taseme ligi 900 miljoni euro võrra (jooksvates hindades). Kiire majanduskasv näitab, et Eesti majandus integreerus Euroopa Liitu sujuvalt ja takistusteta. Võrreldes 2003. aastaga kiirenes majanduskasv 1 protsendipunkti võrra. Liitumine Euroopa Liiduga hoogustas Eesti kaubavahetust. Välisnõudluse paranemine koos Euroopa Liidu

liikmesusest tulenevate eelistega olid Eesti mõjuvaimad edutegurid 2004. aastal. (Eesti Maksumaksjate Liit 2005)

Kaupade eksport kasvas 2003. aastal ligi viiendiku võrra (18%) ja ulatus 4,8 miljardi euroni samas kui kaupade import saavutas rekordilise tõusu 6,8 miljardi euroni. Eesti eksport USA-sse moodustas 2004. aastal 3,2% (152 miljonit eurot) Eesti koguekspordist (vt joonist 4). Samas moodustas import USA-st Eestisse 2% (80 miljonit eurot) vähem kui eksport ning vähenes 2003. aastaga võrreldes 12 miljoni euro väärtuses. Alates Euroopa Liiduga liitumisest hakkasid ekspordis USA-ga domineerima mineraalsed tooted ning peamiseks impordiartikliks said masinad. (Eesti Statistikaamet 2014)

Seoses sellega, et Euroopa Liiduga liitumisel kasvas Eesti ja USA vaheline kaubandusmaht, tuleb ära mainida ka drastiline muutus Eesti ja EL-i liikmesriikide vahelises kaubavahetuses. 2002. aastal oli Eesti ekspordimaht EL-i liikmeriikidesse veel ligi 666 miljonit ja USA-sse ligi 82 miljonit eurot. 4 aastat hiljem ehk 2006. aastaks tõusis ekspordimaht EL-i liikmesriikidesse 2,65 miljardi euroni ning USA-sse 511 miljonit euroni (Eurostat 2015). Kaubandusbarjääride puudumine väliskaubanduses EL-i liikmesriikidega oli ja on Eesti majandusarengule ja välisõudlusele vägagi kasulik.

2005. aastal näitas Eesti kaubandus USA-ga kasvutendentsi nii ekspordis kui ka impordis, kasvades aastaga vastavalt 39 miljonit eurot ja 38 miljonit eurot (Statistikaamet 2015). Hinnangute järgi kasvas Eesti majandus 2006. aastal 11% ning see oli viimase 15 aasta kiireim kasvutempo (Eesti Pank 2007). Eesti eksport USA-sse suurenes 321 miljonit eurot, samas kui import jäi eelneva aastaga suhteliselt samale tasemele. Ekspordis ja impordis domineerisid jätkuvalt vastavalt mineraalsed tooted ja masinad (Statistikaamet 2015). 2006. aastal olid USA otseinvesteeringud Eestisse 224 miljonit eurot, mis moodustas 2,4% koguotseinvesteeringutest. (Eesti Pank 2015)

Joonis 4. Eesti väliskaubandus USA-ga, 2004–2014, miljonit eurot
Allikas: autori koostatud tabel Statistikaamet 2015 andmete järgi

Järgnevad aastad ei toonud Eestile enam nii häid näitajaid kui 2006. aastal. Aastal 2007 hakkasid väliskaubandusmahud muutuma. 2008. aasta läheb ajalukku viimase aja tõsiseima globaalse finants- ja usalduskriisi algusaastana. Vaatamata sellele ei olnud USA ja Eesti vahelised kaubandusmahud veel drastiliselt 2006. aastaga võrreldes muutunud. 2008. aasta lõpus tõsisemat tormi tõotanud ülemaailmne majanduskriis jõudis 2009. aastal Eestisse, mille tulemusena vähenes Eesti eksport USA-sse 2009. aastal ligi poole võrra (511 miljonilt eurolt 274 miljonile eurole). Samal ajal vähenes ka import 22 miljoni euro võrra. Läbi aastate oli peamine USA-sse eksporditavate kaupade kategooria mineraalsed tooted ja peamine Eestisse sisseveetav artikkel masinad. (Statistikaamet 2015) Otseinvesteeringud USA-st vähenesid 2009. aastaks 173 miljonile eurole (Eesti Pank 2015).

Pärast 2009. aastat pööras Eesti majandus 2010. aastal taas tõusule. Majanduskasvult kuulus Eesti kümnendi viimasel aastal Euroopa Liidu riikide seas esimeste hulka, SKP kasvas üle 4% võrreldes aasta varasemaga. Eesti majanduskasvule pani aluse üldine maailmamajanduse taastumine, mis võimaldas Eesti eksportivatel ettevõtetel suurendada oma toodangu müüki. (Krediidipank 2010)

2011. aastat võib Eesti kaubanduses USA-ga lugeda läbi aegade edukaimaks aastaks. Eksport tõusis rekordilise 750 miljoni euroni, moodustades 6,2% Eesti kogueksportist (Statistikaamet 2015). USA tegi otseinvesteeringuid Eestisse 2011. aastal 266 miljoni euro väärtuses, mis moodustab ligi 2,2% koguotseinvesteeringutest. (Eesti Pank 2015) Võrreldes

ajaga enne kriisi oli Eesti majandus selleks ajaks tasakaalustatum ja tänu sellele ka vähem haavatav.

Järgnevad aastad aga näitasid majanduskasvu pidurdumist – kokku kasvas Eesti SKP 2013. aastal 0,8%, mis oli viimase nelja aasta väikseim tõus. Olulise panuse SKP kasvu andis kaubandusvaldkonna kasv. Eesti eksport USA-sse langes 2 aastaga ligi poole võrra (750 miljonilt eurolt 358 miljoni euroni). USA-st sisseveetavate kaupade maht aga vähenes kahe kolmandiku võrra (609 miljonilt eurolt 219 miljoni euroni). (Statistikaamet 2015) Samas olid USA otseinvesteeringud Eestisse alates 2011. aastast tõusnud peaaegu 100 miljoni euro väärtuses (Eesti Pank 2015).

Kogu 2014. aasta vältel iseloomustas Eesti majandust aeglane, kuid stabiilne kasv – võrreldes 2013. aastaga kasvas SKP 2,1% ehk 19,5 miljardi euroni. Nii ekspordi- kui ka impordimahud kaubanduses USA-ga tõusid eelneva aastaga võrreldes ligi 100 miljonit eurot. Peamised USA-sse eksporditavate toodete kategooriad olid 2014. aastal mineraalsed tooted, masinad ja optika. USA-st Eestisse imporditi nagu eelnevatel aastatelgi peamiselt masinaid, optikat, keemiatooteid ja sõidukeid. (Statistikaamet 2015)

Analüüsist selgub, et Eesti väliskaubanduse mahud USA-ga suurenesid pärast Euroopa Liiduga liitumist märgatavalt. Kui 2003. aastal (enne Eesti liitumist EL-iga) oli ekspordimaht 115 miljonit eurot, siis 2006. aastaks tõusis (pärast Eesti liitumist EL-iga) see 396 miljoni euro võrra 511 miljoni euroni. USA otseinvesteeringud Eestisse jäid pärast 2004. aastat varasemaga võrreldes suhteliselt stabiilseks. Teoorias oleks pidanud Eesti ja USA vaheline vabakaubanduslepingu lõppemine seoses Eesti EL-i astumisega kaasa tooma kaubamahtude vähenemise, kuid Euroopa Liidu liikmesusest tulenev majandusstabiilsus oli USA ja selle investorite jaoks tähtsam.

3. EUROOPA LIIDU JA AMEERIKAÜHENDRIIKIDE VABAKAUBANDUSLEPING (TTIP) JA SELLE MÕJUD MAJANDUSELE

Ajalooliselt on USA ja Euroopa Liit olnud asendamatud liitlased maailmamajanduse ühinemise juhtimisel. Pärast teist maailmasõda on loodud mitmeid institutsioone eesmärgiga stabiliseerida rahvusvahelist majandust. Rahvusvaheline Valuutafond (IMF) ja Maailmapank (WB), samuti Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon (OECD) ja Maailma Kaubandusorganisatsioon (WTO) – need organisatsioonid olid aastaid edukad kaubandustökete vähendamisel, majandusliku stabiilsuse edendamisel ja arenguabi andmisel. Tulenevalt aga sellest, et need institutsioonid olid loodud ja kohandatud toimimaks erineval ajal ja tingimustes, on neil viimasel ajal tulnud tegeleda muutuste kohandamisega ning globaliseerumisest tingitud probleemide lahendamisega. Seal, kus eelnevalt mainitud rahvusvaheliste organisatsioonide mõju on olnud ebapiisav, on Euroopa ja USA püüdnud neid puudusi kõrvaldada integreeritud Atlandi-ülese turu arendamisega. (Workman, Smith 2013)

USA ja Euroopa Liidu vaheline vabakaubandusleping (*Transatlantic Trade and Investment Partnership* – TTIP) peaks pakkuma võimalust luua täiendav kahepoolne turgude avanemine ning kehtestada uued kaubandusreeglid, mis oleks rakendatavad ülemaailmselt. Leping tuleks kavandada nii, et muutused saaks toimuda aja jooksul – s.t kõrvaldada oluliselt olemasolevaid tõkkeid kaubandusele ja investeeringutele ning samal ajal säilitades mehhanismid, mis võimaldavad majandusintegratsiooni süvenemist. Lepingu eesmärk on luua töökohti ja suurendada majanduskasvu mõlemal pool Atlandi ookeani. Kaubandustökete vähendamine suurendab ja hõlbustab kaupade ning teenuste vahetust ja investeeringuid. (Workman, Smith 2013)

3.1. Euroopa Liidu ja Ameerika Ühendriikide vabakaubanduslepingu teke ja areng

2007. aastal loodi Atlandi-ülene majandusnõukogu (TEC), eesmärgiga suunata ja stimuleerida Atlandi-ülest majanduslikku lähenemist. 2015. aasta seisuga on kaaseesistujateks Euroopa Komisjoni volinik Cecilia Malmström ja USA riikliku julgeoleku nõuniku asetäitja majandusvaldkonnas Caroline Atkinson. TEC-i regulatoorne töö keskendub majanduslikult asjakohastele vastastikku huvi pakkuvatele küsimustele, et selgitada välja valdkonnad, kus EL-i ja USA koostöö võiks mõistliku aja jooksul tulemusi tuua ning päevakorras olevate globaalsete majandusprobleemide üle aruteldada. Praegusega on TEC ainus Euroopa Liidu ja USA vaheline kõrgetasemeline foorum, kus majandusprobleeme saab arutada ühtselt ja koordineeritult. See ühendab erinevaid käimasolevaid majanduskoostöö toiminguid ning ühtlasi on see platvorm poliitiliste suunitluste ja juhtnööride andmiseks. (Euroopa Komisjoni 2010)

Euroopa Liidu ja USA tippkohtumisel Lissabonis 2010. aasta novembris määrasid mõlema liidu juhid TEC-i ülesandeks tugevdada Atlandi-üleseid majandussidemeid, edendades innovatsiooni, lihtsustades eeskirju ning kõrvaldades kaubavahetuse ja investeringutele piiranguid. Eriti rõhutati TEC-i kesksel rollil uute töökohtade loomisel ja majanduskasvu edendamisel (eriti olulistest arenevates sektorites ja tehnoloogiates) ning strateegilist rolli majanduse tugevdamises konkurentsivõime väljakutseteks tulevikus. Selle volituse põhjal võttis TEC kasutusele uue lähenemisviisi, keskendudes tulevikku suunatud tulemustele orienteeritud regulatoorse koostöö tegevuskavale ja paremale koostööle strateegilistes maailmamajanduse küsimustes. (Euroopa Komisjoni 2010)

2011. aasta Euroopa Liidu ja USA tippkohtumisel loodi töökohtade- ja majanduskasvu kõrgetasemeline töörühm (HLWG), eesotsas olid tollane USA kaubandusesindaja Ron Kirk ja EL-i kaubandusvolinik Karel De Gucht. Töörühma ülesandeks oli välja selgitada poliitika ja meetmed suurendamiseks EL-i ning USA vahelist kaubavahetust ja investeringuid. USA ja

Euroopa Komisjoni presidendid Barack Obama ja Jose Manuel Barroso palusid töörühmal teha tihedat koostööd avaliku- ja erasektori sidusrühmadega. (Euroopa Komisjoni 2011)

11. veebruaril 2013 vastu võetud HLWG lõpparuandes jõudis töörühm järeldusele, et terviklik kokkulepe, mis käsitleb kahepoolseid kaubandus- ja investeringutealaseid küsimusi (sealhulgas regulatiivseid) ning aitab kaasa ülemaailmsete eeskirjade loomise arengule, annaks kõige rohkem vastastikust kasu uurimise alla võetud valdkondades. Sellest tulenevalt tegid Euroopa Liidu ja USA kaubandusesindajad mõlemale presidendile ettepaneku algatada võimalikult kiires korras ametlikud siseriiklikud menetlused, et alustada läbirääkimisi ulatusliku kaubandus- ja investeerimislepingu loomiseks. USA president Barack Obama, Euroopa Komisjoni president Jose Manuel Barroso ja Euroopa Nõukogu president Herman Van Rompuy teatasid 13. veebruaril 2013 (HLWG lõpparuandele tuginedes), et plaanivad USA ja EL-i kaubandus- ja investeerimislepingu läbirääkimisi alustada 2013. aasta keskel. Põhja-Iirimaa G8 tippkohtumist 17.juunil 2013 loetakse läbirääkimiste poliitiliseks alguseks, millele järgnes peagi esimene voor. (Euroopa Komisjoni 2013)

3.2. Euroopa Liidu ja Ameerika Ühendriikide vabakaubanduslepingu struktuurielemendid ja läbirääkimisvoorud

Kaubanduslepingu struktuur koosneb kolmest põhielemendist: (Euroopa Komisjon 2013)

- 1) Turulepääs – eesmärgiga eemaldada kõik kahepoolsed maksud kaubandusele, eemaldada piirangud teenustele, lihtsustada investeringuid ja suurendada juurdepääsu riigihangetele.
- 2) Regulatiivsed küsimused ja mittetariifsed tõkked – mõlemad pooled lepivad kokku olulistes protsessides, mille kaudu oleks võimalik vähendada regulatiivsetest erinevustest tulenevaid kulusid, seda eelkõige suurema vastavuse kaudu, sealhulgas (kui on kohaldatav) ühtlustades tulevikus loodavaid õigusakte, ja olemasolevatest regulatsioonidest tulenevat koormust samaväärsuse, vastastikuse tunnustamise ja muude kokku lepitud meetmete kaudu.
- 3) Ühiste reeglite loomine rahvusvahelise kaubanduse väljakutsete ja võimalustega tegelemiseks – arvestades Atlandi-ülese partnerluse suurust ja mõju globaalsetele

kaubavoogudele, käsitlevad läbirääkijad ka valdkondi, mis ulatuvad kahepoolsest kaubandusest kaugemale, ning samuti panustavad mitme poole osalusel kauplemissüsteemi tugevdamisse.

Alates 2013. aasta 8. juulist kuni 2015. aasta maini on EL-i ja USA vahel toimunud kokku üheksa läbirääkimiste vooru. Esimesed kolm vooru olid enamasti sissejuhatavad – läbirääkijad keskendusid üksteise lähenemise mõistmisele kokkuleppe erinevates valdkondades (turulepääs, regulatiivne osa jt). Veebruaris 2014 kohtus Euroopa Liidu kaubandusvolinik USA kaubandusesindajaga, et hinnata seni saavutatud edu ja pakkuda läbirääkijatele suuniseid, kuidas läbirääkimistega edasi liikuda. (Bierbrauer 2014)

Neljas voor oli nii-öelda tõeliste läbirääkimiste algus. Selles voorus tegid mõlemad pooled esialgsed tariifsed ettepanekud (tundlikud tooted ei olnud selles etapis veel määratud). Viiendas ja kuuendas voorus jätkusid läbirääkimised järgmistes valdkondades: kaubad ja teenused, regulatiivsed küsimused, riigihanked, keskkonnakaitse ja töötajate õigused, energia ja toorained, ning väikse- ja keskmise suurusega ettevõtted (Bierbrauer 2014). Brüsselis toimunud kaheksandas voorus käsitleti kõiki lepingu valdkondi (välja arvatud investori ja riigi vaheliste vaidluste lahenduste kord / investeeringute kaitse sätted) ning saavutati järjekindlaid edusamme. Sellele vaatamata leiti, et järgnevas voorus tuleb keskenduda lepingu keerulisematele aspektidele (Euroopa Komisjon 2015)

Vahetult enne 2015. aasta aprilli lõppu toimus New Yorgis läbirääkimiste üheksas voor. Läbirääkimistes on toimunud küll pidev tehniline edasimineku, ent palju on veel lahtisi küsimusi. Kõige vähem on tehtud edusamme turulepääsu valdkonnas. Nii kaupade ja teenuste turulepääsu esimesed pakkumisi kui ka keskvalitsuse tasandi riigihangetele juurdepääsu taotlusi vahetasid pooled omavahel juba 2014. aasta esimesel poolel. Euroopa Liit soovib, et USA avaks oma riigihangete turu Euroopa Liidu ettevõtetele ja et liberaliseerimine hõlmaks ka USA osariike, mis on USA föderaalsete süsteemi tõttu osutunud keeruliseks. Samas Euroopa Liidust tulenevalt ei ole läbirääkimistel veel käsitletud investeeringute kaitse ning investori ja riigi vaheliste vaidluste lahendamise (*Investor and State Dispute Settlement – ISDS*) teemat, sest see tekitab Euroopa Liidus tugevat vastukaja ja avalikkuse vastuseisu. (Pallum, Oras 2015)

3.3. Euroopa Liidu ja Ameerika Ühendriikide vabakaubanduslepingu prognoositav mõju

Majanduslike mõjude uurimise meetodiks on võetud erinevate tunnustatud mõttekodade mõju-uuringud ja teadlaste arvamused (sealhulgas IFO Instituut, CEPPI, Bertelsmann Stiftung, ECFR, CEPR ja teised).

Enamik kaubanduslepingute mõju hindamise uuringuid põhinevad arvutusliku üldise tasakaalu mudelil (*Computable General Equilibrium – CGE*). On olemas arusaam, et CGE mudel on suhteliselt range, kuid tiptasemel kvantitatiivne meetod hindamaks mõju majandusele ja poliitilistele „šokkidele“ (eriti poliitilised reformid) – majanduses tervikuna. Euroopa Komisjon on kasutanud seda meetodit sageli varasemates mõju hindamise uuringutes kolmandate riikidega. CGE kasutamine on eriti kasulik, kui oodatav mõju poliitika rakendamisele on keeruline ja aeganõudev. (Bendini, De Micco 2014)

3.3.1. Euroopa Liidu ja Ameerika Ühendriikide vabakaubanduslepingu prognoositav mõju Ameerika Ühendriikide ning maailmamajandusele

Euroopa Liidu ja USA vabakaubanduslepingu prognoositav mõju maailmamajandusele on suhteline. Euroopa Komisjoni väitel on TTIP sõlmimine kasulik mitte ainult EL-i ja USA, vaid kogu maailma kaubandusele ja majanduskasvule (Euroopa Komisjon 2013). Arvestades, et EL ja USA moodustavad kokku 46% kogu maailma majandusest ning nende majandused on ühed avatumad, on sellel märgatav mõju ekspordi nõudluses teistest riikidest. Maailmamajandus on üha enam omavahel seotud, arvestades üha suuremat keerukust ülemaailmasetes väärtusahelates. Suurenenud nõudlus USA ja EL-i ettevõtete pakutavatele toodetele tõstab ka nõudlust komponentide ning teenuste järele, mis tulevad nende tarnijatelt teistest riikidest. OECD-sse kuuluvate suure sissetulekuga riikide SKP (väljaarvatud EL ja USA) tõuseb Majanduspoliitika (*Center for Economic Policy Review – CEPR*) prognooside kohaselt ambitsioonika TTIP stsenaariumi puhul kollektiivselt 36 miljardit eurot ehk 0,19%. Väikesema sissetulekuga riikides

tõuseks SKP aga 2,4 miljardit eurot. Need prognoositavad kasvud näitavad, et TTIP-st tulenevat kasu saavad lisaks EL-ile ja USA-le ka teised riigid. CEPR-i uuringust ilmnes, et TTIP võib suurendada poolte kaubanduspartnerite SKP-d ligi 100 miljardi euroga. (Euroopa Komisjon 2013; Francois, Manchin, Norberg jt 2013)

IFO Majandusuuringute Instituudi (*Information und Forschung Research*) sõltumatus uuringus (IFO Institut 2013) keskendus küll EL-i liikmesriikide majanduskasvu mõõtmisele, analüüsitakse ka TTIP mõju kolmandatele riikidele, kus mõju ei oleks ei positiivne ega neutraalne. Vaatluse alla on võetud kaks stsenaariumit, millest esimese puhul eemaldatakse vaid tariifid (vt lisa 1 joonist 2). Sellest tulenevalt on mõju maailma riikidele tunduvalt väiksem kui siis, kui eemaldataks ka mittetariifsed tõkked (vt lisa 1 joonist 1). Esimese puhul oleks suurimateks võitjateks 1) USA (SKP tõus 0,75%), 2) Brasiilia (SKP tõus 0,54%), 3) Kreeka (SKP tõus 0,37%) 4) Suurbritannia (SKP tõus 0,37%). Suurimateks kaotajateks oleks aga: 1) India (SKP langus 2,48%), 2) Venemaa (SKP langus 2,14%) 3) Argentiina (SKP langus 2,03%). Kui kaotatakse ära ka mittetariifsed tõkked, oleks peamised võitjad 1) USA (SKP tõus 13,38%) 2) Suurbritannia (SKP tõus 9,7%) 3) Rootsi (SKP tõus 7,3%). Taaskord kaotaksid TTIP sõlmimisel enamik maailma riike, nendest kõige enam 1) Kanada (SKP langus 9,48%), 2) Austraalia (SKP langus 7,41%) ja 3) Mehhiko (SKP langus 7,24%). (Felbermayr, Larch jt 2013)

Bertelsmanni uuringus (Bertelsmann 2013) on samuti tegemist kahe stsenaariumiga. Ainult tariifide eemaldamisega väheneksid enamiku maailma riikide SKP-d väljaspool TTIP-d (vt lisa 2 joonist 1). Kõige rohkem kaotaksid sellise stsenaariumi puhul arengumaad (näiteks Sudaan -4,1%, Namiibia -4,4% ja Madagaskar -4,4%). See, kui palju üks või teine arengumaa TTIP-st kaotaks, oleneb sellest, missugused eeliskaubanduse kokkulepped (*Preferential Trade Agreement – TPA*) vastaval riigil on tehtud. Suurima kasu saaks sel puhul USA (SKP tõus 0,8%). Mittetariifsete tõkete eemaldamine tooks kaasa veel suurema ebavõrduse maailma riikide SKP-des (vt lisa 2 joonist 2). Selle stsenaariumi puhul saaks taaskord enam kasu USA (SKP tõus 13,4%), samas kannataksid enim EL-i ja USA peamised tööstuspartnerid (Kanada -9,5%, Mehhiko -7,2% ja Austraalia -7,4%). On väga tõenäoline, et EL-i ja USA praegused peamised kaubanduspartnerid parandaksid vabatahtlikult olemasolevaid kaubanduslepinguid EL-i ja USA-ga või teisel juhul ühineks TTIP-ga. Selline lüke harmoniseerida tehnilised normid võib ka taaskäivitada WTO Doha läbirääkimiste vooru, mille eesmärgiks on leppida kokku reeglites, mis

lihtsustaksid arenguriikide osalemist maailmakaubanduses ning võimaldaksid neil saada kasu kaubanduse liberaliseerimisest. Riigid nagu Brasiilia, Kasahstan ja Indoneesia on olulised tooreaine tarnjad Euroopasse ja USA-sse. Need riigid toodavad kaupu nagu maagaas või puuvill, millele on väga vähe häid asendajaid. Kasahstani ja Brasiilia SKP tõus on prognooside järgi suurem kui Euroopa keskmine. (Felbermayr, Heid, Lehwald 2013)

CARIS-e (*Centre for the Analysis of Regional Integration of the University of Sussex* – CARIS) välja antud mõju-uuringus (CARIS 2013) on detailselt välja toodud TTIP-i mõju 43 väikese sissetulekuga riigile. Vastavalt CARIS-e uuringule on nende arengumaade poliitilised valikud küllaltki piiratud. Tõenäoliselt taotlevad arengumaad kompensatsiooni või sooduskohtlemist, kui neil seda juba ei ole. Teiselt poolt võivad arengumaad proovida hakata järgima kõiki uusi TTIP-s fikseeritud norme ning võivad osaleda kõikides vastastikuse tunnustamise lepingutes, mis on sõlmitud EL-i ja USA vahel. (Rollo, Holmes, Ollerensha jt 2013)

Kuna Hiina on maailmamajanduse suurjõud, tuleb ära märkida, et praegu toimuvad lisaks TTIP läbirääkimistele ka Vaikse ookeani partnerluslepingu (*Trans-Pacific Partnership* – TPP) läbirääkimised, mis võivad jõustudes TTIP mõju maailmamajandusele muuta. Türgi keskpanga (*Central Bank of the Republic of Turkey*) poolt läbi viidud uuring (Aslan, Mavus, Oduncu 2014) keskendub TTIP mõjule Hiina SKP-le. Uuringu kohaselt tooks TTIP-i jõustumine ja TPP-i mittejõustumine Hiinale SKP languse 0,7%. Juhul kui TTIP ja TPP mõlemad jõustuksid, kuid Hiina selles ei osaleks, langeks selle SKP 2,3%. Kui aga Hiina liituks TPP-iga, oleks SKP tõus 2,5%. (Aslan, Mavus, Oduncu 2014) TTIP-i mittesõlmimine võib Euroopale tähendada USA kui tähtsaima kaubanduspartneri suundumist hoopiski TPP-s olevate riikide turule, mis tähendab ilmselt EL-i ja USA kaubavoogude vähenemist ja enamuse maailma kaubanduse koondumist TPP tsooni.

3.3.2. Euroopa Liidu ja Ameerika Ühendriikide vabakaubanduslepingu prognoositav mõju Euroopa Liidu majandusele

Euroopa Liitu kuulub 28 liikmesriiki, kelle majandused on võrdlemisi erinevad, mistõttu varieerub EL-i ja USA vabakaubanduslepingu mõju ka liikmesriigiti. Mõni neist riikidest saab tõenäoliselt vabakaubanduslepingust kasu, kuid teiste jaoks võib toimuda kaubanduse ümbersuunamine. Eelkõige seetõttu, et EL-i 28 liikmesriiki moodustavad juba ühtse turu ja omavad lihtsat juurdepääsu üksteise turgudele ning lepinguga kaotaksid Euroopa ettevõtted osa oma suhtelisest eelisest USA-s asuvatele konkurentidele. Näiteks kui eemaldataks tariifid USA-st imporditavatele tekstiiltoodetele, kaotaks praegu Rumeenias toodetavad tekstiiltooted suure kasumi Saksamaa turul USA konkurentidele. Vastavalt enamiku läbiviidud mõjuuringute tulemustele saab suurima kasu osaliseks Euroopa tootmisektor, sealhulgas prognooside kohaselt kõige rohkem Euroopa autotööstus, mis on kindel konkurent USA autotööstusele ning seega suureneb EL-i eksport. Muud majandusharud, mille kogu- ja kahepoolne eksport USA-sse oletatavalt suureneks on kemikaalid, kosmeetika, farmaatsiatooted, metallid ja metalltooted, muude transpordivahendid, mitmesugused tööstustooted ning puit ja puidutooted. Samas ennustatakse SKP vähenemist sektorites, mida mõjutab tariifide alandamine, nagu elektrimasinad, metall ja metalltooted ning kosmosetööstus. Euroopa Liidu teenindussektor saab eeldatavalt vabakaubanduslepingust kasu sektorites, kus EL on traditsiooniliselt tugev, nagu kindlustusäri, ehitus ja äriteenused. (Dullien, Carcia, Janning 2015) Põllumajandussektoris täheldatakse aga lisandväärtuse vähenemist. Keskmised tollimaksud põllumajandustoodetele on suuremad kui tööstuskaupadele ning samuti on põllumajandustoodetele kehtestatud mittetariifsed tõkked, mis kokkuvõtlikult tähendab seda, et toiduainete ja jookide eksportimine Euroopa Liidust USA-sse seisab silmitsi täiendavate kuludega mis on võrdne 73,3 protsendiga (juhul kui toimub kaubanduse täielik liberaliseerimine), s.t et mõju oleks põllumajanduses suurem kõigist sektoritest. Ühe uuringu kohaselt tõuseb pärast TTIP sõlmimist EL-i eksport põllumajandusvaldkonnas 56% ja USA eksport põllumajandusvaldkonnas koguni 116% võrra, mis tähendab, et USA eksport ligikaudu kahekordistub võrreldes EL-i omaga. Teiseks pigem negatiivseks aspektiks võib lugeda seda, et kaubanduslepingud mõjuvad erinevate suurustega

firmadele erinevalt. Traditsioonilised kaubanduslepingud kipuvad olema kasulikumad suurtele firmadele võrreldes väike- ja keskmise suurusega ettevõtetega ning seda tõestavad ka mitmed TTIP kohta tehtud uuringud. (Dullien, Carcia, Janning 2015).

TTIP mõju erinevatele liikmesriikidele sõltub Euroopa Välissuhete Nõukogu (*European Council of Foreign Relations* – ECFR) 2015. aasta uuringu andmetel peamiselt neljast järgmisest faktorist (Dullien, Carcia, Janning 2015).

- 1) Liikmesriigi majanduse struktuur – liikmesriigid, kes on juba spetsialiseerunud ekspordimisele kõrgete tariifidega sektorites, saavad suuremat kasu kui liikmed, kes on keskendunud ekspordimisele madala tariifidega sektorites. Erinevused kehtestatud tariifides võivad olla väga suured isegi riikide vahel, kelle keskmine sissetulek on sarnane: tariifid Prantsusmaa peamistele eksporditartiklitele on keskmiselt 0,69%, samas kui Saksamaal on keskmine 1,65%.
- 2) Juba olemasolev kaubandussuhe USA-ga – liikmesriigid, kes ekspordivad USA-sse suurel hulgal, võivad lepingust rohkem kui need, kelle välisõudlus USA-ga on suhteliselt tagasihoidlik. Näiteks Iirimaa eksport USA-sse on rohkem kui 20% kogueksportist, samal ajal kui uuematel liikmesriikidel nagu Läti ja Bulgaaria, jääb sama näitaja 2% lähedale.
- 3) Liikmesriigi välisõudlus USA-ga – lepingust võivad enamjaolt need liikmesriigid, kelle kaupade ja teenuste eksport on USA-le vajalik. Näiteks impordib USA Saksamaalt 34% võrra rohkem kaupu ja teenuseid kui Küprosel.
- 4) Kaubanduse asendamine – liikmesriikidel, kes ekspordivad teenuseid ja kaupu teistesse EL-i liikmesriikidesse (ja kus USA väliskaubandusele on hetkel kehtestanud piirangud) tekib suurem konkurents oma turul, seoses USA-st tulevate pakkumistega.

ECFR koostas oma arvutuste põhjal tabeli „TTIP potentsiaalse mõju indeks“, kus on välja toodud erinevatest faktoritest tulenev majanduslik mõju liikmesriigiti (vt lisa 3). Raportist selgub, et TTIP toetab väikeseid riike, nagu Eesti, Taani ja Portugal, mille kaubavahetus USA-ga on aktiivne ning tariifid suhteliselt kõrged. Samuti võivad lepingu sõlmimisest suurema majandusega riigid, nagu Ühendkuningriik ning Saksamaa, ent ka riigid (nagu Hispaania ja

Itaalia), mille kaubavahetus USA-ga on tihe ning mille ekspordistruktuur kattub suuresti USA impordistruktuuriga. Samas kaotaksid lepingu kehtestamisest riigid, nagu Sloveenia, Luksemburg ja Läti, mille kaubavahetus USA-ga on väike ning mille peamised ekspordiartiklid teistesse EL-i riikidesse sarnanevad suuresti USA peamiste ekspordiartiklitega. (Dullien, Carcia, Janning 2015)

Kahjuks ei ole viidud läbi uuringuid kõikide liikmeriikide kohta individuaalselt, kuigi selliste andmete järgi oleks kindlasti vajadus. Praeguseks on enamasti kas suurte Euroopa Liidu liikmesriikide või siis regioonipõhiselt liikmeriikide blokkide tulemusi analüüsitud.

Majanduskasv oleneb riigiti tõenäoliselt asukohast, infrastruktuurist ja teenustele orienteeritusest (mis osutub kasulikuks juhul, kui toimub liberaliseerimine teenuste valdkonnas USA-ga). (Bendini, De Micco 2014)

Euroopa Komisjoni tellitud peamine TTIP mõju-uuring anti välja 2013. aastal Euroopa Majanduspoliitika Keskuse (*Center of Economic Policy Research – CEPR*) (CEPR 2013) poolt. CEPR-i uuring kasutab TTIP mõju arvutamiseks CGE mudelit. Vastavalt komisjoni mõjuhindangu aruandele, mis koostati CEPR-i aruande alusel, võib ambitsioonikas ja laiaulatuslik TTIP täieliku rakendamise korral tuua märkimisväärset majanduskasu nii EL-ile (119,2 miljardit eurot aastas) kui ka USA-le (94,9 miljardit eurot aastas) ning seega kasvaks EL-i eksport USA-sse 28%, millest saaksid kasu nii EL-i kaupade ja teenuste eksportijad kui ka tarbijad. CEPR-i arvutused kujutaks EL-ile 0,5% ja USA-le 0,4% SKP tõusu aastaks 2027, juhul kui TTIP sõlmitakse. TTIP sõlmimisel suureneks EL-i kogueksport 6% ja USA kogueksport 8%. See tähendab lisaks vastavalt 220 miljardi ja 240 miljardi euro suurust lisatulu EL-i ning USA ettevõtete pakutavate kaupade ja teenuste müügis. Uuringu autorid panevad rõhku sellele, et suurim kasu tuleb juhul, kui toimuks kaubanduse täielik liberaliseerimine (kaotades mittetariifsed tõkked). Euroopa Komisjon 2013; Francois, Manchin, Norberg, Pindyuk, Tomberger 2013)

Bertelsmann Stiftungi uuringus (Bertelsmann Stiftung 2013) kasutati CGE-le alternatiivset arvutusmeetodit. Välja püüti selgitada mõju erinevate EL-i liikmesriikide SKP-le. Kalkulatsioonid tehti kahele alternatiivsele stsenaariumile, millest esimese puhul eemaldatakse tariifid (jääb piiratud kaubanduse liberaliseerimine) ja teise puhul kaotatakse ka mittetariifsed tõkked (toimub täielik kaubanduse liberaliseerimine). Esimese stsenaariumi puhul (vt lisa 4 joonist 1) saavad TTIP-st kasu kõik EL-i liikmesriigid. Muutused tegelikus sissetulekus inimese

kohta varieeruvad 0,03% (Luksemburg) ja 0,58% (Leedu) vahel, jättes EL-i keskmiseks 0,27% (vt lisa 2). Teise stsenaariumi puhul, kus toimub kaubanduse täielik liberaliseerimine, on prognoositavad kasud koguni 20 korda suuremad kui vaid tariifide kaotamise puhul (vt lisa 4 joonist 2). Enamjaolt võidavad TTIP-st sellest tulenevalt Suurbritannia, Iirimaa, Rootsi ja Hispaania, kuna nende väliskaubandus USA-ga on ülekaalukam teiste liikmesriikidega võrreldes. (Felbermayr, Heid, Lehwald 2013)

CEPII (*Centre d'études prospectives et d'informations internationales* – CEPII) (CEPII 2013) CGE arvutusmeetodit kasutades välja antud uuringus võeti vaatluse alla stsenaarium, mille puhul kaotatakse tariifid ja mittetariifsed tõkked (vt lisa 5 tabelleid 1 ja 2) Uuringu autorid on arvamisel, et EL-i ja USA koguväliskaubandus suureneb TTIP sõlmimisel praegusega võrreldes poole võrra ning eriti suurenevad mahud põllumajandussektoris (prognoositavalt 150%). Uuringus on keskendutud Prantsusmaa, Saksamaa, Suurbritannia ja Ida-Euroopa riikidele (pärast 2004. aastat liitunud riigid arvestatakse ühte blokki), kuid samuti on toodud välja USA näitajad. CEPII uuringu tulemused näitavad, et TTIP suurendaks USA eksporti rohkem kui EL-i oma. Seda eriti juhul, kui analüüsi kaasata ELi-sisene kaubandus (tööstusharusisene kaubandus), kuna USA-st imporditavad kaubad põhimõtteliselt „asendavad“ selle omatoodanguga. Tööstus- ja põllumajandustoodangu osakaalu puhul ELi-siseses kaubanduses prognoositakse langust vastavalt 2% ja 3%. Euroopa Liidu teenindussektoris aga TTIP sõlmimine negatiivseid mõjusid ei tooks. Mõju SKP-le ja valdkondlikule lisandväärtusele oleks samuti liikmesriikide vahel ebavõrdsest jaotatud, viies Saksamaa ja Suurbritannia niiöelda „võitjateks“, millele järgneks Prantsusmaa ja Ida-Euroopa liikmesriigid. Seoses lisandväärtusega väheneb põllumajandussektori osakaal ja suureneb tööstustoodang. Uuringu hinnang TTIP mõjule on üldiselt hea, väites ka, et TTIP näitajad võivad reaalsuses isegi veel mahukamad olla ning peamised kasud tuleksid siiski õigusnormide lähendamisest. (Jean, Gourdon, Fontagne 2013)

IFO Majandusuuringute Instituudi (IFO Institut 2013) poolt läbi viidud uuring keskendub Saksamaale, kuid annab kasulikku informatsiooni ka teiste liikmesriikide ja ka EL-ist välja jäävate riikide kohta. IFO uuringust selgub, et kaubanduse täielikust liberaliseerimisest võidavad enim Suurbritannia ja Rootsi, kellele järgnevad Hispaania, Kreeka ja Itaalia ning seejärel Saksamaa ja Holland. Lisaks täieliku liberaliseerimise stsenaariumile (vt lisa 1 joonist 1) uuris IFO tariifide eemaldamise stsenaariumit (vt lisa 1 joonist 2). Selgus, et pikema aja jooksul

suureneb heaolu Suurbritannias 0,37% ning USA-s 0,75%. Maailma keskmine pikema aja jooksul toimuv heaolu kasv on oleks 0.09%. Paraku tuleb välja, et need riigid, millega USA-l ja EL-il on juba vabakaubandusleping olemas, kaotaksid TTIP sõlmimisest. (Felbermayr, Larch, Plach, Yalcin, Benz 2013)

Lisaks eelnevalt mainitud uuringutele on läbi viidud uurimusi järgmistele EL-i liikmesriikidele: Suurbritannia, Austria, Itaalia, Holland ja Prantsusmaa.

3.3.3. Euroopa Liidu ja Ameerika Ühendriikide vabakaubanduslepingu prognoositav mõju Eestile

Eestis on Euroopa Liidu ja USA vabakaubanduslepingu (TTIP) teema küllaltki vähe kajastatud. Praeguse ajani on Eestit individuaalselt käsitletud vaid ühes TTIP mõju-uuringus ja seda ka vaid minimaalsel määral. Sellest tulenevalt on suhteliselt võimatu Eesti konkreetseid majanduslikke kasusid TTIP-i sõlmimisel prognoosida. Sellegipoolest on mitmed poliitikud huvitatud vabakaubanduslepingu kiirest sõlmimisest ning väidavad, et see tooks Eestile nii otseselt kui ka kaudselt positiivset mõju.

Eelmises peatükis käsitles autor ulatuslikult Eesti ja USA vahelist kaubandust viimase 20 aasta ja investeringuid viimase 15 aasta jooksul. Enne Eesti liitumist Euroopa Liiduga puudusid Eestil USA suhtes tollitariifid, kuna kehtis 1992. aastal USA-ga sõlmitud kaubanduse ja investeringute alaste suhete lepingus sätestatud tingimused. Kaubamahtude analüüsimisel selgus, et Eesti ja USA vaheline väliskaubandus oli oluline osa Eesti majanduse arengule juba peale iseseisvumist Nõukogude Liidust. Aastatega on välisnõudlus kasvanud ning üha enam on USA-st Eestisse tehtud otseinvesteringuid. Tollitariifid USA suhtes tekkisid Eestil alles EL-iga liitumisel aastal 2004, millega seoses tõusis ka Eesti ekspordi osakaal USA-sse. 2011. aastal eksportis Eesti USA-sse ligi 750 miljonit euro väärtuses, moodustades seega 6,2 protsenti Eesti koguväliskaubandusest. Sellest tulenevalt võib väita, et USA on kindlalt Eesti majanduse jaoks oluline sissetulekuallikas.

Endise väliskaubandus- ja ettevõtlusministri Anne Sullingu sõnul on Eestil TTIP-st ainult võita. Ta on arvamusel, et TTIP-st tulenev mõju Eesti majandusele võib olla isegi keskmisest suurem, kuna Eesti on väga suures ulatuses väliskaubandusest sõltuv riik. Samuti peaksid TTIP

tulemusena vähenema EL-i ja USA vahelised regulatiivsed takistused, mis on kaubavahetuse lihtsustumise seisukohalt veelgi olulisem ning mis ühtlasi lihtsustab Eesti ettevõtete ligipääsu USA turule. Seoses investeringukaitsetega märgib Sulling, et Eestil kehtib juba 1997. aastast Ameerika Ühendriikidega investeringu kaitse leping, milles on ka investori ja riigi vaheliste vaidluste (ISDS) klausel. Seega ei muudaks ISDS-i peatükk TTIP-s Eesti jaoks praegusega võrreldes suurt midagi. Pigem on eesmärk veelgi selgem, läbipaistvam ja erapooletum investeringute kaitse. (Sulling 2014)

2012. aastal oli USA Eesti ekspordipartnerite seas 6. kohal. Eesti ettevõtted eksportisid USA-sse 585 miljoni euro eest kaupu, millest üle poole moodustasid mineraalsed kütused ning ühe neljandiku masinad ja seadmed. Mõlemal kaubagrupil puuduvad USA-s tollitariifid, mis tähendab, et Eesti eksportijatele ei ole vabakaubanduslepingul suurt mõju. Samas mõjutab USA turg Eesti ekspordi teistesse riikidesse, sest rahvusvaheline kaubandus on üha enam globaalsete väärtusahelate põhine. Näiteks elektroonika puhul jõuab osa Eestis valmistatust Rootsi ja sealt juba edasi USAsse. Seeläbi on USA turg Eesti jaoks palju olulisem kui näitab traditsiooniline kaubandusstatistika. Tuleks silmas pidada laiemat konteksti, kui ainult otsene majanduslik kasu. Vabakaubandusleping aitab kaasa USA ja EL-i koostööle ka muudes valdkondades ning liberaalse reegliteel põhineva rahvusvahelise süsteemi tugevnemisele. (Kitsing 2014)

Tulles tagasi eelmises alapeatükis käsitletud ECFR-i uuringu (EFCR 2015) juurde, tuleneb uuringu autorite arvutustest, et Eesti võidab TTIP-st Euroopa Liidu liikmesriikidest enim (vt lisa 3). Samuti on tabelist näha, et hetkel on Eesti kümne põhilise eksporditartikli keskmine tariifimäär EL-i liikmesriikidest kõrgeim (5,19%) ECFR-i koostatud tabeli „TTIP potentsiaalse mõju indeks“ üleüldised tulemused on saadud nende enda meetoodika põhjal tehtud arvutustega. EFCR-i uuringu kohaselt võivad väikeriigid, nagu Eesti, Taani ja Portugal, lepingust seetõttu, et nende riikide ekspordi osakaal SKP-st on suur. (Dullien, Carcia, Janning 2015)

Bertelsmann Stiftungi uuring (Bertelsmann Stiftung 2013), keskendub TTIP mõjule EL-i liikmesriikide SKP-le nii kaubanduse piiratud liberaliseerimisel (tariifide kaotamine) (vt lisa 4 joonist 1) kui ka täielikul liberaliseerimisel (mittetariifsete piirangute kaotamine) (vt lisa 4 joonist 1). Tariifide kaotamisel varieeruks SKP *per capita* muutus EL-i liikmesriikide vahel 0,03%-st (Luksemburg) 0,57%-ni (Leedu) ning EL-i keskmine oleks seeläbi 0,27%. Eesti SKP *per capita* tõuseks selle stsenaariumi järgi 0,50%, mis on 13% üle EL-i keskmise, ning viiks Eesti Leedu

järel teisele kohale TTIP-st tuleneva majanduskasvu tõusus Euroopa Liidus. Kui aga toimuks kaubanduse täielik liberaliseerimine ja kaotataks kõik mittetariifsed tõkked, varieeruks SKP *per capita* muutus EL-i liikmesriikide vahel 0,03%-st (Luksemburg) 9,7%-ni (Suurbritannia) ning EL-i keskmine oleks seeläbi 4,7% (vt lisa). Eesti SKP *per capita* tõuseks teise stsenaariumi järgi 5,72%, mis on 1,02% üle EL-i keskmise, ning viiks Eesti kuuendale kohale TTIP-st tuleneva majanduskasvu tõusus Euroopa Liidus. (Felbermayr, Heid, Lehwald 2013)

Paraku pole läbi viidud ühtegi mõju-uuringut, mis puudutaks USA otseinvesteeringute suurenemist Eestisse TTIP sõlmimisel. Võttes arvesse Euroopa Liidu ühtse kaubanduspoliitikaga (vaba turg) liitumist 2004. aastal, suurenesid USA otseinvesteeringud Eestisse märgatavalt, mis peaks tähendama ka seda, et TTIP-i sõlmimisel ning kaubanduse ja investeerimise üha suuremal liberaliseerimisel suureneksid otseinvesteeringud veel enam. Arvestades ECFR-i ja Bertelsmann Stiftungi uuringute prognoositavat vägagi positiivset mõju Eesti majandusele, on otseinvesteeringute suurenemine üpriski tõenäoline.

KOKKUVÕTE

See bakalaureusetöö keskendub Euroopa Liidu ja Ameerika Ühendriikide majandussuhetele, mis moodustavad ligikaudu poole kogu maailmamajanduse koguproduktist. Alates 2013. aastast on töötatud välja nende kahe poole vahelist vabakaubanduslepingut, mille mõju maailmamajandusele ning erinevatele pooltele on võimalik analüüsida veel üksnes prognooside tasandil.

Bakalaureusetöö esimene osa keskendub rahvusvahelise kaubanduse teoreetilistele ja õiguslikele alustele, mis on vajalikud mõistmaks rahvusvahelise kaubanduse dünaamikat. Töö teises osas käsitletakse Euroopa Liidu ja Ameerika Ühendriikide seniseid kaubandussuhteid. Euroopa Liit ja Ameerika Ühendriigid on teineteise suurimad kaubanduspartnerid, kelle majandussuhted on sügavalt omavahel läbi põimunud – nende omavaheline kaubandus moodustab kolmandiku globaalsest kaubavoost. Töö teises osas on lähemalt vaadeldud Eesti ja Ameerika Ühendriikide kaubavahetuse mahtusid enne ning pärast Eesti liitumist Euroopa Liiduga. Kuna enne Euroopa Liiduga liitumist kehtis Eesti ja Ameerika Ühendriikide vahel vabakaubandusleping, püstitati esimene hüpotees, mille kohaselt otseinvesteeringud ning kaubavahetus Ameerika Ühendriikidega väheneb pärast Eesti liitumist Euroopa Liiduga, kuna Euroopa Liidul on ühtne kaubanduspoliitika, mis ei sisalda vabakaubanduslepingut Ameerika Ühendriikidega. Tuginedes Statistikaameti ning Eesti Panga andmetele, lükati see hüpotees ümber. Kui enne Euroopa Liiduga liitumist oli Eesti ekspordimaht Ameerika Ühendriikidesse ligikaudu 150 miljonit eurot, siis pärast 2004. aastat tõusis see näitaja hüppeliselt. Kõrgeim oli see 2011. aastal, ulatudes ligikaudu 750 miljoni euroni. Kuigi pärast Euroopa Liiduga liitumist on otseinvesteeringud Eestisse kahekordistunud, ei ole sama trendi järginud USA

otseinvesteeringud, mis on püsinud aastate jooksul suhteliselt stabiilsena, vähenedes veidi üksnes majanduskriisi aastatel.

Töö kolmas osa keskendub Euroopa Liidu ja USA vahelisele planeeritavale vabakaubanduslepingule ning selle prognoositavatele mõjudele nii Euroopa Liidule (sh Eesti), USA-le kui ka maailmamajandusele laiemalt, mis töö teoreetilises osas tõstatatud hüpoteesi kohaselt suurendab pooltevahelist kaubavahetust ja majanduskasvu. Mõjude analüüsi hindamise aluseks on kasutatud rahvusvahelisi teadusuuringuid ning -prognoose, kuna läbirääkimised lepingu sõlmimiseks alles käivad.

Enamikust uuringutest selgus, et vabakaubanduslepingu sõlmimisest võidaks nii USA kui ka kõik Euroopa Liidu 28 liikmesriiki. Hinnates potentsiaalset kasu riikide lõikes eraldi, võidaks vabakaubanduslepingust nii tariifsete kui mittetariifsete tõkete eemaldamisel enim USA. Euroopa Liidu riikidest võidaksid tariifsete tõkete eemaldamisel kõik liikmesriigid, neist enim Leedu. Mittetariifsete tõkete kaotamisel aga enim Suurbritannia. Ka teised uuringud näitavad, et vabakaubanduslepingu sõlmimine suurendaks USA eksporti rohkem kui EL-i. Sellest tulenevalt on teine hüpotees leidnud kinnitust. Vabakaubandustsoonist välja jäävatele riikidele (välja arvatud Brasiilia, Kasahstan ja Indoneesia) ennustatakse aga pigem negatiivseid mõjusid.

Kuigi Euroopa Liit võidab täismahulise vabakaubanduslepingu rakendamisest tervikuna, jaotub majanduskasu liikmesriikide vahel ebavõrdselt – suurima kasu saavad need riigid, kelle ekspordimahud on küllaltki suured ning nende ekspordistruktuur sobitub kõige enam USA impordi vajadustele. Nii tariifsete kui mittetariifsete tõkete kaotamisel puhul on need näitajad üle EL-i keskmise. Euroopa Välissuhete nõukogu 2015. aasta uuringu tulemuste kohaselt võidaks Eesti aga EL-i liikmesriikidest enim. Siinsega leiab kinnitust bakalaureusetöö kolmas püstitatud hüpotees ehk Eesti kaubavahetus USA-ga suureneb rohkem kui EL-i keskmine näitaja. Kuna puuduvad täpsemad analüüsid USA otseinvesteeringute võimalike muutuste kohta, ei saa tõestada hüpoteesi teist poolt, mille kohaselt USA otseinvesteeringud Eestisse lepingu jõustumise tagajärjel suurenevad. Sellel huvitaval ja vajalikul teemal tuleks mõju-uuringuid kindlasti jätkata.

VIIDATUD ALLIKAD

Trükitud allikad paber kandjal:

Mereste, U. (2003). Majandusleksikon II, N-Y. Tallinn, Eesti Entsüklopeediakirjastus

Lynch, David A. (2010). Trade and Globalization: An Introduction to Regional Trade Agreements. Rowman & Littlefield Publishing Group

Tanning, L., Tanning L. (2009). Rahvusvaheline Majandus I. Tallinn, OÜ Infotrükk

Van De Heetkamp, A., Tusveld, R. (2011). Origin Management: Rules of Origin in Free Trade Agreements. Springer

Laosson, M. (1938). Suurmeeste elulood: Adam Smith. Tallinn, Eesti Kirjanduse Selts

Krugman, Paul R. (1994). The Age of Diminished Expectations: U.S. Economic Policy in the 1990S. The Washington Post Company

Vaba juurdepääsuga elektroonilised allikad:

Purju, A. Krugman, üleilmastumine ja geograafia. – *Sirp*, 24.oktoober 2008
<http://www.sirp.ee/s1-artiklid/c9-sotsiaalia/krugman-leilmastumine-ja-geograafia/> (03.04.2015)

Lauri, M. (2010). Eesti majandusest üldiselt – Välismajandussuhted.
http://www.estonica.org/et/Majandus/Eesti_majandusest_%C3%BCldiselt/V%C3%A4lismajandussuhted/ 15.04.2015)

Lauri, M. (2010). Eesti majandusest üldiselt – Välisinvesteeringud.
http://www.estonica.org/et/Majandus/Eesti_majandusest_%C3%BCldiselt/V%C3%A4lisinvesteeringud/ (külastatud 14.04.2015)

Dixit, K, Stiglitz, J.E. (1977). Monopolistic Competition and Optimum Product Diversity. The American Economy Review. <https://www.aeaweb.org/aer/top20/67.3.297-308.pdf> (03.04.2015)

Euroopa Komisjon (2015). European Union: Trade in goods with USA. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113465.pdf (13.04.2015)

Brühlhart, M. (1995). Scale Economies, Intra-Industry Trade and Industry and Industry Location in the “New Trade Theory”. Trinity Economic Paper Series Technical Paper nr. 95/4 <http://www.hec.unil.ch/mbrulhar/papers/tep954.pdf> (10.04.2015)

Välisministeeriumi ametlik kodulehekül: www.vm.ee (10.04 - 20.05.2015)

WTO ametlik kodulehekül: www.wto.org (18.04-25.04.2015)

WTO aastaraportid (2005-2014). https://www.wto.org/english/res_e/reser_e/annual_report_e.htm (07.04 - 30.04.2015)

Euroopa Parlamendi ametlik kodulehekül: www.europarl.europa.eu (01.04 - 20.05.2015)

Euroopa Komisjoni ametlik kodulehekül: www.ec.europa.eu (01.04 - 05.05.2015)

United States Trade Representative ametlik kodulehekül: www.ustr.gov (19.04.2015)

Euroopa Liidu statistika andmebaas <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (01.04 - 20.05.2015)

Eesti Statistikaamet statistika andmebaas www.stat.ee (01.04 - 05.05.2015)

Eesti Vabariigi Peakonsulaat New Yorgis kodulehekül <http://www.nyc.estemb.org/est> (20.04.2015)

Kaubanduse ja Investeeringute alaste suhete leping Eesti ja USA valitsuste vahel. (1992). Artikkel 3. <https://www.riigiteataja.ee/akt/13065537> (30.04.2015)

Kuum, L. (2005). Eesti Maksumaksjate Liit: Eesti 2004. Majandusaasta kokkuvõte. <http://www.maksumaksjad.ee/modules/smartsection/print.php?itemid=72> (19.04.2015)

Eesti Panga ametlik kodulehekül www.eestipank.ee

Eesti Panga majandusülevaated (1996-2014). <http://www.eestipank.ee/publikatsioonid/koik> (01.04 - 05.05.2015)

Ülemaailmne finants- ja majanduskriis. (2015) <http://www.krediidipank.ee/bank/history/2008-2009.html> (26.04.2015)

Bierbrauer, E. (2014). Transatlantic Trade and Investment Partnership: State of play. European Parliament.

http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2014/536397/EXPO_BRI%282014%29536397_EN.pdf (06.05.2015)

Euroopa Komisjon. (2013). Member states endorse EU-US trade and investment negotiations. http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-564_en.htm (07.05.2015)

Euroopa Komisjon. (2015). Report of the eight round of the negotiations for the Transatlantic Trade and Investment Partnership. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/february/tradoc_153175.pdf (06.05.2015)

Euroopa Komisjon. (2013). Final Report: High Level Working Group on Jobs and Growth. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/february/tradoc_150519.pdf (03.05.2015)

Euroopa Komisjon. (2013). Member States endorse EU-US trade and investment negotiations. http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-564_en.htm (02.05.2015)

Euroopa Komisjon. (2015). Report of the ninth round of negotiations for the Transatlantic Trade and Investment Partnership. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/may/tradoc_153437.pdf (02.05.2015)

Euroopa Komisjon. (2014). TTIP explained. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/may/tradoc_152462.pdf (01.05.2015)

Bendini, R., De Micco, P. (2014). The expected impact of the TTIP on EU member states and selected third countries. European Parliament. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2014/536403/EXPO_IDA\(2014\)536403_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2014/536403/EXPO_IDA(2014)536403_EN.pdf) (12.05.2015)

Euroopa Komisjon. (2013). Transatlantic Trade and Investment Partnership: The economic analysis explained. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2014/536403/EXPO_IDA\(2014\)536403_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2014/536403/EXPO_IDA(2014)536403_EN.pdf) (11.05.2015)

Felbermayr, G., Heid, B., Lehwald, S. (2013). TTIP – Who benefits from the free trade deal? Part 1: Macroeconomic effects. Bertelsmann Stiftung Foundation. <http://www.bfna.org/sites/default/files/TTIP-GED%20study%2017June%202013.pdf> (12.05.2015)

Francois, J., Manchin, M., Norberg, H., Pindyuk, O., Tomberger, P. (2013). Reducing Transatlantic Barriers to Trade and Investment: An Economic Assessment. Center of Economic Policy Research. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/march/tradoc_150737.pdf (13.05.2015)

Pallum, P., Oras, V. (2015). Informatsioon ja Eesti seisukohad Euroopa Liidu välisasjade nõukogu kaubandusministrite 7. Mai 2015. a kohtumisel. Välisministeerium. <http://www.riigikogu.ee/download/2aca74d4-e554-420c-bb03-460f94b54477/b7cab747-f8ca-4ea0-abc0-7c49fc575c23/> (05.05.2015)

Felbermayr, G., Larch, M., Plach, L., Yalcin, E., Benz, S. (2013). Dimensions and Effects of a Free Trade Agreement Between the EU and US. IFO Institute. http://www.cesifo-group.de/portal/page/portal/DocBase_Service/studien/ifo_AH_2013_TAFTA_Summary.pdf (14.05.2015)

Dullien, S., Garcia, A., Janning, J. (2015). A fresh start for TTIP. European Council of Foreign Relations. http://www.ecfr.eu/page/-/ECFR124_-_TTIP.pdf (11.05.2015)

Sulling, A. (2014). Klooritud kanu ei tule – *Postimees*, 20.november 2014 <http://pluss.postimees.ee/2999249/klooritud-kanu-ei-tule> (10.05.2014)

Kitsing, M. (2014). Euroopa Liidu ja USA vabakaubandusleping suurendab majanduslikku heaolu. *Delfi* – 14.jaanuar 2014 <http://www.delfi.ee/archive/meelis-kitsing-eli-ja-usa-vabakaubandusleping-suurendab-majanduslikku-heaolu?id=67610412> (08.05.2015)

Rollo, J., Holmes, P., Henson, S., Parra, M., Ollerenshaw, S., Gonzales, J.-L., Cicera, X., Sandi, M. (2013). Potential Effects of the Proposed Transatlantic Trade and Investment Partnership on Selected Developing Countries. CARIS. http://tradesift.com/Reports/Potential%20Effects%20of%20the%20Proposed%20Transatlantic%20Trade%20and%20Investment%20Partnership%20on%20Selected%20Developing%20Countries_DFID_Final%20Report_July2013.pdf (09.05.2015)

Aslan, B., Mavus, M., Oduncu, A. (2014). The Possible Effects on Transatlantic Trade and Investment Partnership and Trans-Pacific Partnership on Chinese Economy. Central Bank of the Republic of Turkey. http://mpr.ub.uni-muenchen.de/53431/1/MPRA_paper_53431.pdf (04.05.2015)

Workman, G., Smith, J. (2013). Bridging the Transatlantic Economy: The Transatlantic Trade and Investment Partnership in Historic Perspective. University of Virginia. http://www.atlanticcouncil.org/images/publications/2013_caplinBackgroundEssay-Workman-Smith.pdf (07.05.2015)

Piiratud juurdepääsuga elektroonilised allikad:

Groff, A. (2013). International Trade Law. Salem Press Encyclopedia.
<http://eds.a.ebscohost.com.ezproxy.tlu.ee/eds/detail/detail?vid=3&sid=ee881d7c-91a8-4489-8397-1b30f259d058%40sessionmgr4002&hid=4205&bdata=JnNpdGU9ZWRzLWxpdmU%3d#db=ers&AN=90558364> (15.04.2015)

SUMMARY

THE IMPACT OF TRANSATLANTIC TRADE AND INVESTMENT PARTNERSHIP ON EUROPEAN UNION AND ESTONIAN ECONOMIES

Maarja-Karoline Kiik-Miley

This bachelor thesis focuses on the economic relations of the European Union and the United States of America, which constitutes about half of the world's gross domestic product (GDP). Since 2013 both parties have worked towards the Transatlantic Trade and Investment Partnership, whose impact on the world economy and various parties is still only to be analyzed on a predictable level.

The first part of the bachelor thesis gives an overview of the theoretical and legal basis of international trade, which is important to know to understand the dynamics of it. The second part focuses on the existing trade relations of the EU and the US. The EU and the US are each other's biggest trading partners, whose economic relations are deeply intertwined - their mutual trade accounts for one third of the entire global trade flows. The second part of the thesis is concentrating more on Estonia's and US trade volumes before and after Estonia's accession to the EU. Before joining the EU, Estonia and the US had a free trade agreement, which led to the first hypothesis. Based on the data of the Statistics Estonia and the Bank of Estonia, the hypothesis was proven to be wrong. When prior to joining the EU, Estonia's export volumes to the US were about 150 million euros, after year 2004 it rose significantly. It was highest in 2011 amounting to around 750 million euros. Although after joining the EU Estonia's total direct investments doubled, the same pattern did not follow the US direct investments to Estonia.

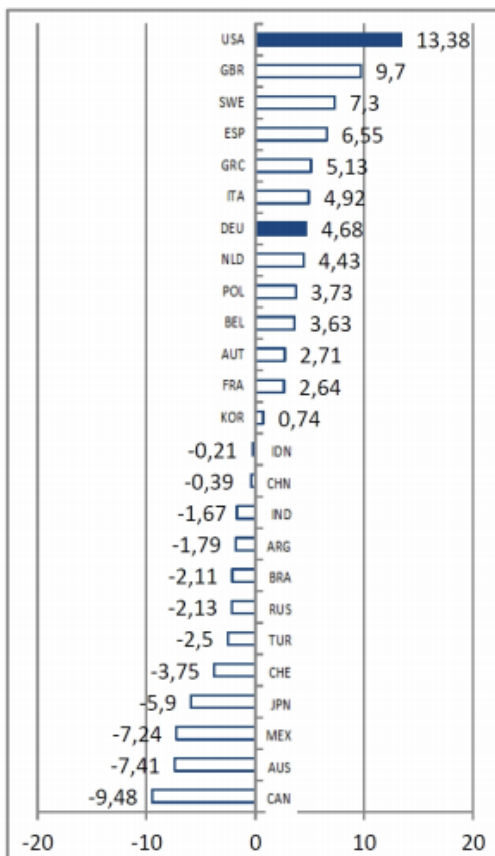
The third part of the thesis focuses on the Transatlantic Trade and Investment Partnership and its projected impacts on the EU (including Estonia), the USA and world economy in large. According to the hypothesis presented in the theoretical part, a trade agreement such as TTIP is supposed to increase trade volumes and economic growth between both parties involved.

The majority of the studies have shown that the TTIP would benefit both the US and the EU's all 28 member states. Assessing the potential benefits separately among the parties, the biggest winner would be the US. Among the EU member states, with removing tariff barriers will most likely gain the most and in the case of removing the non-tariff barriers the biggest winner would be Great Britain. Moreover, other studies suggest that the TTIP would increase US exports more than the EU's. Therefore, the second presented hypothesis was correct. Most countries outside the TTIP (except Brazil, Kazakhstan and Indonesia) are rather projected to have negative effects on their GDP.

Although the EU would benefit from the implementation of the TTIP as a whole, the economic growth is distributed unevenly among the member states - the countries whose export volumes are quite large and export structure fits the needs of most US imports are likely to benefit the most. In both cases (removing tariffs or non-tariff barriers, the Estonia's GDP growth indicators are higher than the EU average. Since there are no specific studies on the possible changes of the US direct investments to Estonia, the second part of the hypothesis (the USA direct investments to Estonia will increase when TTIP is implemented) cannot be proven. Studies

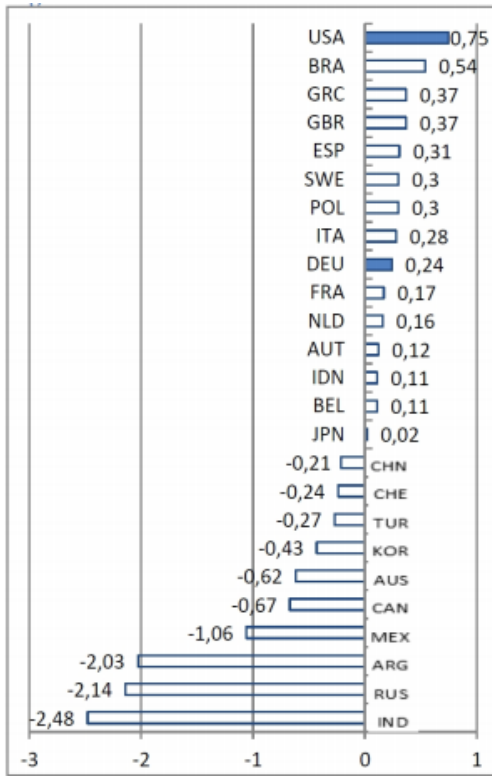
LISAD

Lisa 1. Ifo Majandusuuringute Instituudi (2013) mõju-uuring

Joonis 1. Laiulatuslik Euroopa Liidu ja Ameerika Ühendriikide vabakaubanduslepingu stsenaarium (kaubanduse täielik liberaliseerimine), %

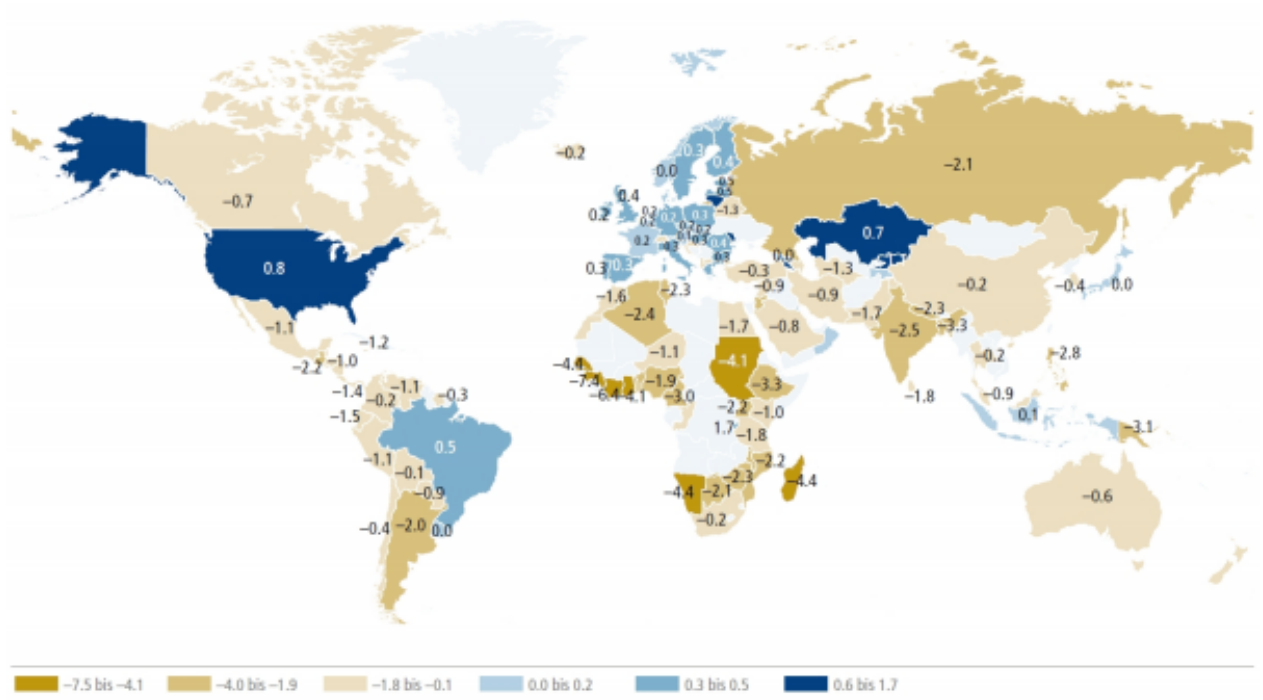
Allikas: IFO Instituut 2013

Joonis 2. Euroopa Liidu ja Ameerika Ühendriikide vabakaubanduslepingu tariifide eemaldamise stsenaarium (kaubanduse osaline liberaliseerimine), %

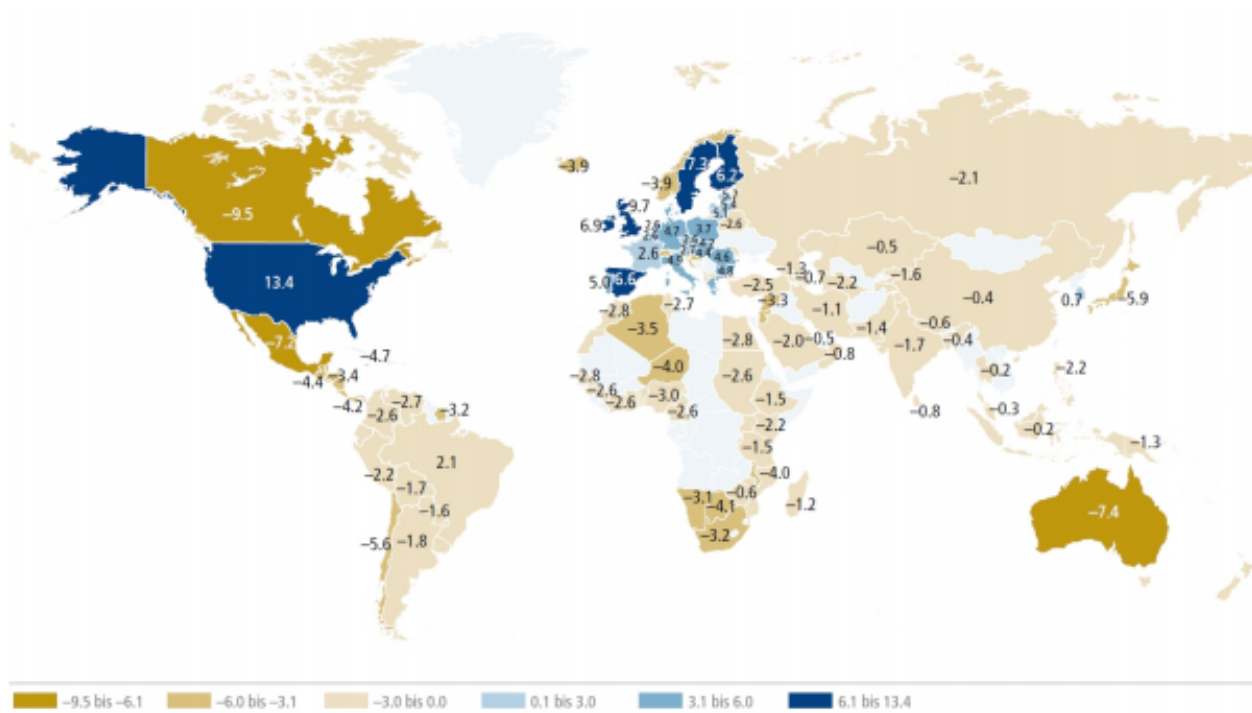
Allikas: IFO Instituut 2013

Lisa 2. Bertelsmanni (2013) mõju-uuring

Joonis 1. TTIP sõlmimisel SKP per capita muutus – tariifide eemaldamise stsenaarium (kaubanduse osaline liberaliseerimine), %

Allikas: IFO Instituut 2015

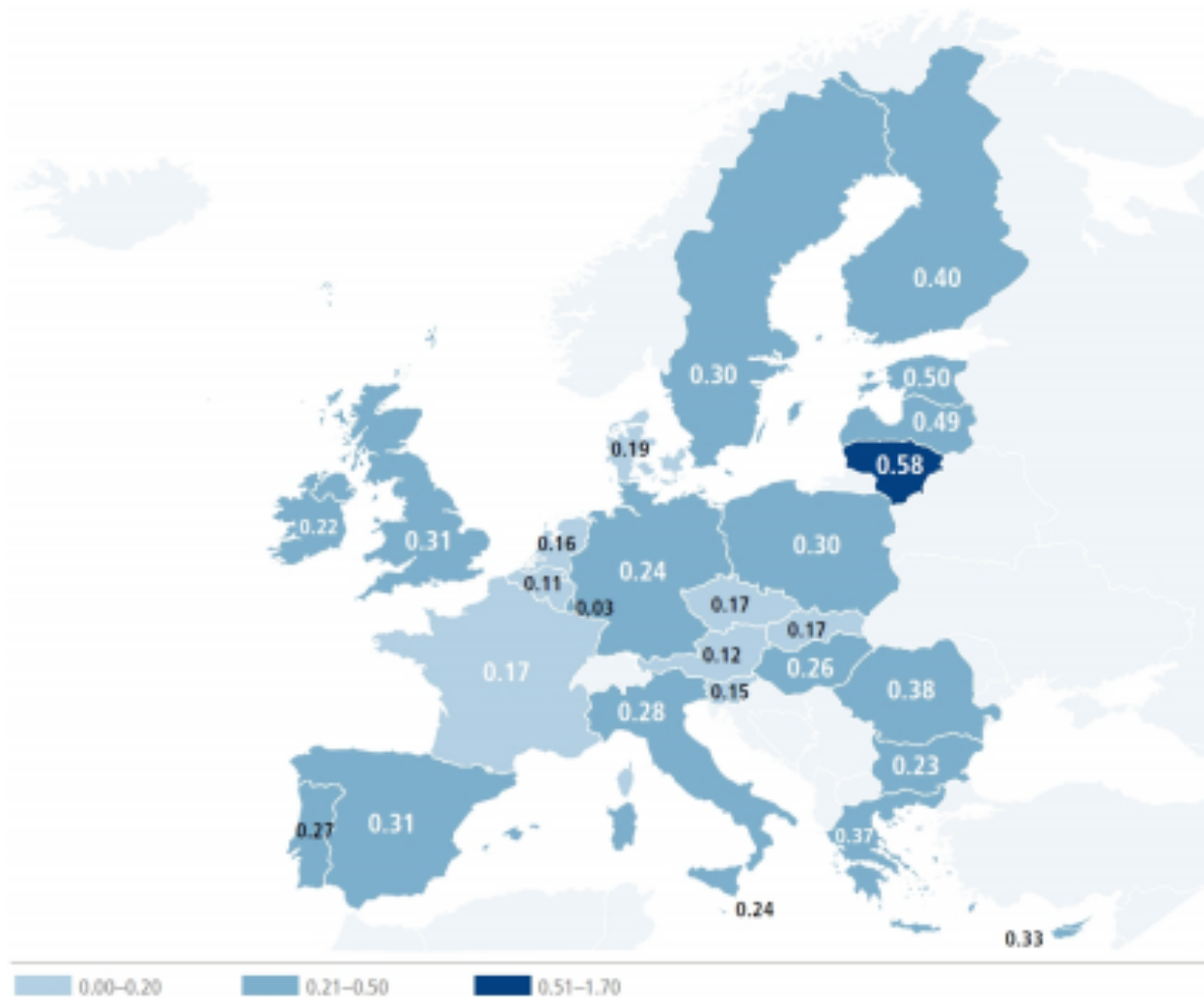
Joonis 2. TTIP sõlmimisel SKP *per capita* muutus – mittetariifsete tõkete eemaldamise ja normide ühtlustamisestsenaarium (Kaubanduse täielik liberaliseerimine), %
 Allikas: IFO Instituut 2015

Lisa 3. Euroopa Välissuhete Nõukogu (ECFR) TTIP-i potentsiaalse mõju indeks (2015)

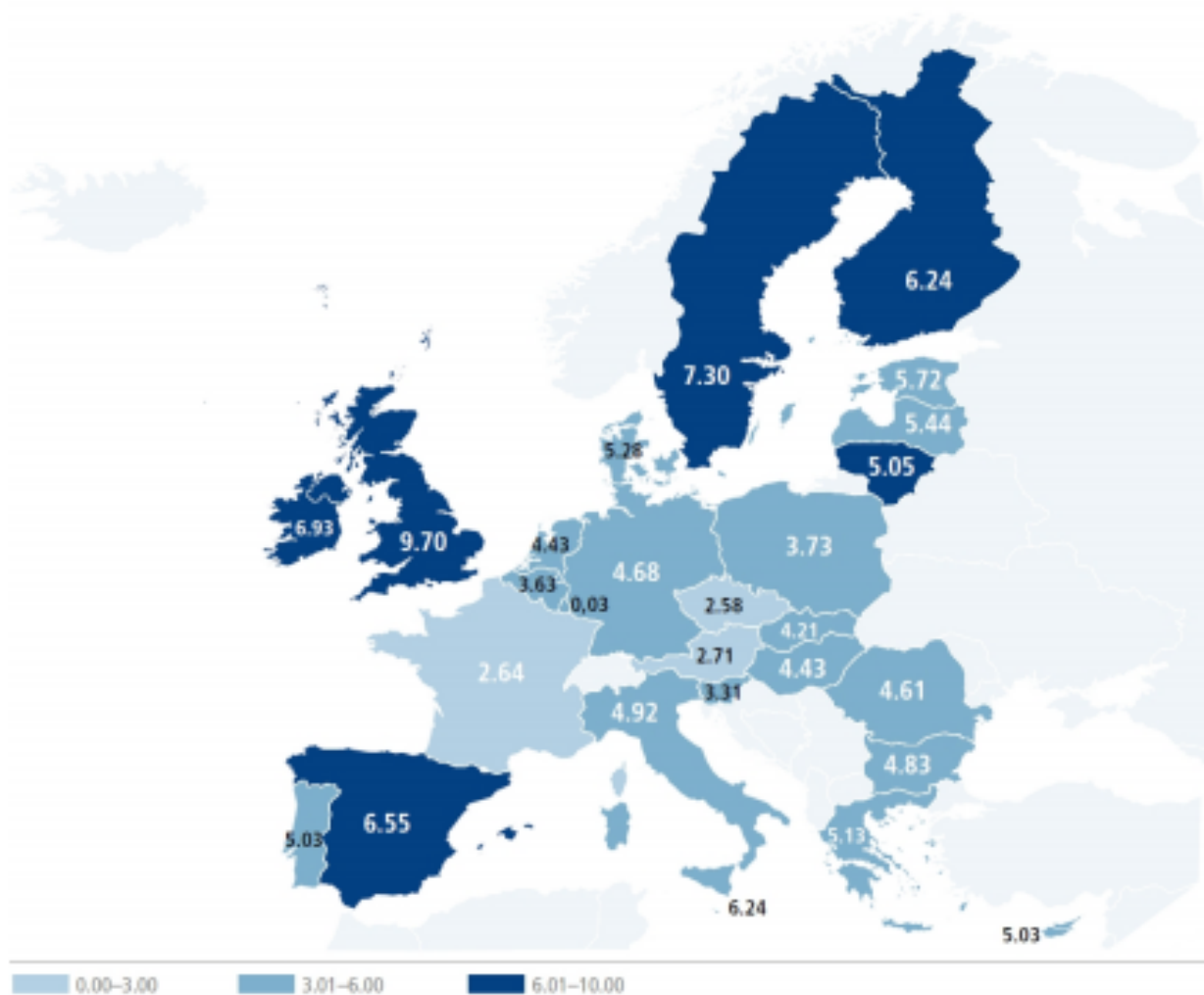
Liikmesriik	Ekspordi osakaal USA-sse kogueksportist (%)	Eksport USA-sse osakaal SKP-st (%)	Kümne põhieksportiaartikli keskmine tariifimäär	Üldine tulemus (0-10)
Eesti	3.47	2.59	5.19	10
Taani	5.2	1.74	2.42	9
Portugal	4.22	1.21	4.62	9
Saksamaa	8.08	3.24	1.65	8
Itaalia	6.96	1.73	2.12	8
Leedu	2.79	1.98	5.68	8
Holland	3.88	2.77	3.49	8
Hispaania	3.71	0.85	3.47	8
Suurbritannia	11.46	2.49	1.99	8
Soome	6.07	1.76	2.46	7
Iirimaa	21.16	11.21	1.48	7
Rootsi	5.82	1.74	1.64	7
Belgia	5.14	5.17	1.76	6
Küpros	3.58	0.35	2.09	6
Ungari	3.04	2.52	1.1	6
Slovakia	1.81	1.61	2.45	6
Austria	5.36	2.14	1.02	5
Bulgaaria	1.37	0.76	11.1	5
Tsehhi	2.17	1.76	1.16	5
Poola	2.24	0.87	2.22	5
Horvaatia	2.75	0.57	2.23	4
Prantsusmaa	6.31	1.31	0.69	4
Kreeka	3.42	0.51	4.74	4
Malta	4.34	2.34	0.99	4
Rumeenia	1.67	0.58	1.57	4
Läti	1.18	0.51	1.31	3
Luksemburg	3.41	0.78	0.28	2
Sloveenia	1.69	1.04	0.66	2

Tabel 1. Euroopa Välissuhete Nõukogu (ECFR) TTIP-I potentsiaalse mõju indeks
Allikas: ECFR 2015

Lisa 4. Bertelsmann Stiftungi (2013) mõju-uuring

Joonis 1. TTIP-i sõlmimisel SKP *per capita* muutus (EU27) – tariifide eemaldamise stsenaarium (kaubanduse osaline liberaliseerimine), %
Allikas: IFO Instituut 2013

Joonis 2. TTIP-i sõlmimisel SKP *per capita* muutus (EU27) mittetariifsete tõkete eemaldamise ja normide ühtlustamisestsenaarium (kaubanduse täielik liberaliseerimine), %
 Allikas: IFO Instituut 2013

Lisa 5. CEPII (2013) mõju-uuring

	Import	Kokku	Eksport		
			Põllumajandus	Tööstus	Teenindus
USA	7.5	10.1	12.6	12.2	3.2
EL27 (ei sisalda Intra-EU)	7.4	7.6	7	8.9	4.5
EL27 (sisaldab Intra-EU)	2.2	2.3	0.6	1.9	3.6
millest:					
Saksamaa	2.5	2.1	-2.6	2	2.9
Suurbritannia	3	4.2	0.5	3.9	4.8
Prantsusmaa	2.5	2.6	-0.3	2.6	3.1
Liitujad alates 2004.a.	1.2	1.3	4.2	0.8	3.3

Tabel 1. TTIP-i pikajaline mõju Euroopa Liidu ja Ameerika Ühendriikide ekspordile ja impordile, maht ja % pikaajaliselt (mäрге: kaubanduse maht, hãlbeprotsendiga algtasemest kuni 2025)

Allikas: CEPII 2013

	Kokku (GDP)	Lisandvãartus		
		Põllumajandus	Tööstus	Teenused
USA	0.3	-1.9	0.5	0.2
EL27	0.3	-0.8	0.6	0.5
millest:				
Saksamaa	0.4	-1.6	0.9	0.4
Suurbritannia	0.4	-2.3	0.4	0.5
Prantsusmaa	0.2	-0.7	0.5	0.3
Liitujad alates 2004.a.	0.2	0	0.4	0.3

Tabel 2. TTIP-i pikajaline mõju Euroopa Liidu ja Ameerika Ühendriikide ekspordile ja impordile, maht ja % pikaajaliselt (mäрге: maht, hãlbeprotsendiga algtasemest kuni 2025)

Allikas: CEPII 2013